

TELEKI KRISZTINA

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Hangáj kán, a mongol Hangáj-hegység gazdászelleme és kísérete Szövegbeli leírások

Abstract

Textual Descriptions of Khangai Khan, Local Spirit of the Khangai Mountains in Mongolia, and his Retinue

The Tibetans and Mongolians believe that mountains have a local deity, a “lord of the soil”, and that several local spirits live in the mountains, valleys, and waters of a region. These spirits can influence the lives of the inhabitants, as well as weather conditions and the growth of livestock and families. To respect them and gain their goodwill, offerings must be presented from time to time. This perception was strengthened with the spread of Buddhism in Mongolia in the 17th century, when Buddhist practices also reached the Khangai Mountains (4008 m, 23,014 km²), situated in central-western Mongolia.

The highest peak of the Khangai Mountains is Otgontenger (4008 m) in the west, the residence of Vajrapāṇi, the protective deity of the entire mountain range. Another lord of the Khangai Mountains is Khangai Khan (Mong. Qangγai qan, Khangai jalwuu < Tib. hang ka’i / hang kas rgyal po). In 18th-century texts, he appears mainly as a lord of the soil or a regional deity. His veneration became primarily associated with the first monastery in Mongolia, Erdene Zuu Monastery, situated in the eastern part of the Khangai Mountains and founded in 1586, as well as with its founder, Awtai Sain Khan (1554–1588).

The cult of Khangai Khan flourished in other parts of the mountain range as well. Over the centuries, several Mongolian monks and Tibetan masters wrote ritual texts in his honour in various genres. A few texts describe Khangai Khan’s palace, appearance, and entourage. Today, the National Library of Mongolia in Ulaanbaatar preserves most of the surviving texts, while others are held in Buddhist monasteries in the Khangai Mountains. A few pictorial depictions of Khangai Khan have also survived. Monks have been researching their own traditions, seeking ritual texts and painted scrolls that they believe fit the traditions of their monasteries.

The present article provides a description of Khangai Khan’s celestial palace, appearance, and entourage, along with a philological analysis of ten Tibetan texts. Among the authors are three members of the Shireet Lama reincarnation lineage of Erdene Zuu Monastery, local monks of the Khangai region, and even the Seventh Panchen Lama, who had close connections with local Khalkha aristocrats and monks and thus played an important role in the spread of Buddhism and mountain cults in the Khangai region.

Keywords: Buddhism, Mongolian Buddhism, Khangai Mountains, Khangai Khan, Erdene Zuu Monastery, textual tradition, Tibetan philology

A tibetiek és a mongolok úgy tartják, hogy a hegyeknek, hegységeknek van egy-egy ura, gazdaszelleme (*gajrīn ejen*, tib. *gzhi bdag*), illetve több helyszellem (hal. *lus sawdag* < tib. *klu sa bdag*) lakik a vidék hegyeiben, völgyeiben, vizeiben, erdőiben, szikláiban, növényeiben, akik befolyásolni tudják a környék lakosainak életét, a terület időjárását, a jószág és a család gyarapodását.¹ Tiszteletükre, jóindulatuk elnyerésére időről időre áldozatot kell bemutatni. Ez a felfogás a buddhizmus XVII. századi terjedésével erősödött meg Mongóliában; ekkor alakult ki a középanyugat-mongóliai Hangáj-hegység (4008 m, 23 014 km²) és különböző vonulatainak, vizeinek buddhista áldozati gyakorlata is. A Hangáj-hegység legmagasabb csúcsa, a nyugati Otgontenger (4008 m) Vadzsrapáni (szkr. Vajrapāni) lakhelye, és az egész hegységnek, Mongóliának ő a legfőbb védőistensége.

A Hangáj-hegység másik ura, gazdaszelleme, Hangáj kán vagy Hangáj király (mong. Qangγai qan, hal. Xangai xan, Xangai jalwū < tib. hang ka'i / hang kas rgyal po)² a korai, XVII. századi szövegekben elsősorban gazdaszellemként (tib. *gzhi bdag*, „az alap ura / birtokosa”), területistenségként (tib. *yul lha*) jelenik meg, de – főként későbbi – jelzői között szerepel a tanvédő (tib. *bstan bsrung*), férfi isten (tib. *pho lha*), ellenségisten vagy „hadisten” (tib. *dgra lha*),³ nagy isten (tib. *lha chen*, a hal. *xairxan* megfelelője)⁴ elnevezés is.

Feltételezhető, hogy „Hangáj kán”, a káni jelzővel eleinte a Hangáj-hegység tiszteleti neve volt – a halha nemes, Cogt taij (1581–1637) sziklafelirata is említi –, amely a buddhizmus terjedésével „megszemélyesült”. Tisztelete elsősorban Mongólia első kolostorához, a Hangáj-hegység keleti részén fekvő Erdene jü kolostorhoz (al. 1586) és az alapító, Awtai Sain xan (1554–1588)⁵ alakjához köthető.⁶ Hangáj kán kultusza azonban a Hangáj-hegység más részein, így északnyugaton is virágzott.

A századok során több mongol szerzetes és tibeti mester írt áldozati szöveget Hangáj kán tiszteletére, elsősorban tibeti nyelven, különböző műfajokban,⁷ amelyek közül néhány Hangáj kán palotáját, kinézetét, megjelenési formáit és kíséretét is leírja. E szövegek java ma az ulánbátori Mongol Nemzeti Könyvtárban, más része a Hangáj-hegység kolostoraiban, szerzeteseinél található. Ennek oka, hogy az 1937-es vallásüldözés és kolostorrombolás során meg nem sem-

¹ Részletekért lásd Wallace 2015.

² A tibeti király (tib. *rgyal po*) kifejezés a mongol kán (mong. *qan*, *qayan*, hal. *xan*, *xān*) szónak felel meg. A tibeti nyelvben a *rgyal po* egy ártalmas szellemlény csoportnak is neve, de jelen esetben kizárható.

³ A cikkben előforduló szellemlénytípusok részleteiért lásd Hoffmann 2001: 127–137.

⁴ Hal. *xairxan*, „fenség” a hegyek egyik tiszteleti neve.

⁵ Öndör gegēn Janabajar (1635–1723), a mongol buddhizmus fő alakjának nagyapja.

⁶ Charleux 2024.

⁷ Teleki 2025c. A kevés számú, mongol szöveg nem tartalmazza Hangáj kán leírását.

misült szövegek egy része tudományos gyűjteményekbe került, míg más részét az egykori szerzetesek és családjaik elrejtették, megőrizték, majd a vallásyagkorlás 1990-es évekbeli szabaddá válásakor, a kolostorok újjáépültek az idős szerzetesek és a helyi hívek ezeket a szövegeket az új szerzetesi generációnak átadták, átadják. A hegykultuszt így sikerült a rendszerváltás után újjáéleszteni, és az egykor népszerű vagy ritka szövegek ismét használatba kerültek napi, havi, negyedéves vagy éves szertartásokon, valamint a szerzetesek magánáldozatain. Hangáj kán néhány képi ábrázolása is túlélte a kolostorrombolást; többségük múzeumban található, néhányat publikáltak.⁸ Tudományos azonosításuk folyik, illetve a szerzetesek is kutatják saját hagyományaikat, keresik a kolostorok szöveg-hagyományához legjobban illő képeket, újra festetik őket, valamint gyűjtik a magángyűjteményekben lévő, interneten közzétett képeket is.⁹

Megfigyelhető, hogy Hangáj kán három évszázados kultusza során több jelzöt és vizualizációs, áldozatbemutatásra szolgáló szöveget kapott nemcsak a helyi szerzetesektől, hanem magas rangú, tibeti lámáktól is. Hangáj kán feladata az adott régió védelme, a lakosság és állatállomány jólétének, jóllétének biztosítása. A jelenleg hozzáférhető, 250, kapcsolódó tibeti szöveg mintegy 40 szöveg változata, amelyek közül az alább közölt tíz írja le Hangáj kánnak és kíséretének a formáját.¹⁰ Kérdés, hogy Hangáj kán kultusza mely alapszövegre vezethető vissza, mivel kultuszában Padmaszambhava (VIII. század), Congkhapa (1357–1419), valamint a III. Dalai láma, Szönam Gyaco (1543–1588) is megjelenik, aki 1578-ban, elsőként kapta a dalai láma címet a déli, tümet mongol Altan kántól (1507–1582), és akinek nagy szerepe volt a tibeti–mongol vallási kapcsolatok kialakításában, a gelukpa (tib. *dge lugs pa*) tanok mongol vidéken való terjedésében. A III. Dalai láma a mai Mongólia első kolostorát, az Erdene jü kolostort 1586-ban megalapító Awtai Sain xannal (1554–1588) is találkozott, és ez a kolostor, terület Hangáj kán kultuszának keleti központja lett. Ez a kolostor az egykori mongol főváros, Karakorum (al. 1220) helyén épült, közelében áll a Hangáj xairxan hegyvonulat, és a Hangáj obó (hal. Xangain owō) áldozati halom,¹¹ valamint alapításakor a vezető, dzsingiszida nemesek, Tüšet xan és Awtai Sain xan is ehhez a területhez tartoztak, csakúgy, mint az első, híres, gelukpa lámák, Öndör gegēn Janabajar (1635–1723) és Lamín gegēn (1639–1704), akik a közelben alapították kolostoraikat. Vélhetően egyes szövegek a tibeti Drepung kolostorbéli mester, Namhai Szönam Drakpa (tib. nam

⁸ Fleming–Lkhagwademchig 2011: 924–925; Charleux 2024; Altanjayā et al. 2020: 151–152; Batmönx 2022.

⁹ Hangáj kán és kísérete képi ábrázolásait később, külön tanulmányban közlöm.

¹⁰ A szövegkorpusz kutatását és jelen tanulmány írását a Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Hivatal OTKA fiatal kutatói kiválósági programja támogatta: *A mongol Hangáj-hegység vallásföldrajza*, NKFIH OTKA FK_21, 138052.

¹¹ Az obó áldozati halmokról lásd Birtalan 1996.

mkha'i bsod nams grags pa) szerzetes XVII. századi szövegén alapulnak, amely a kutatás jelen fázisában nem ismert.

A tanulmány a jelenleg hozzáférhető szövegkorpuszból gyűjti össze a Hangáj kánt leíró szövegrészeket. A nyugati szakirodalomban Guiseppe Tucci nyomán René de Nebesky-Wojkowitz mutatta be Hangáj kán négy aspektusát a VII. Pancshen láma szövege alapján.¹² Reményeim szerint jelen írás gyarapítja a Hangáj kánról szóló forrásismeretet, és közelebb visz az egyes kolostorok szöveghagyományához.

Hangáj kán és kísérete: szöveges leírások

Hangáj kánnak és kíséretének leírása a szövegek elején, a mennyei birodalomból az áldozat helyére való meghívási részben (tib. *spyan 'dren*) szerepel. Egyes szövegekben hitvесе, a Nagy Hitves – Anyaistennő (tib. *yum chen lha mo*), négy aspektusa, azaz a négy isteni vagy megvilágosodott tevékenységnek (tib. *'phrin las bzhi*) megfelelő manifesztációja (tib. *zhi, rgyas, dbang, drag*, azaz békés, gyarapító, uraló, haragos), ezek hitvесеi, valamint a négy „nimfa”, vagyis a Négy Mencun Királynő (tib. *sman btsun rgyal mo*)¹³ és egyéb kísérete is megjelenik, mint például az indotibeti kultúra szellemlényei: istenek (szkr. *deva*, tib. *lha*), jaksák (szkr. *yakṣa*, tib. *gnod sbyin*), márák (szkr. *māra*, tib. *bdud*), nágák (szkr. *nāga*, tib. *klu*), mátrikák (szkr. *mātrkā*, tib. *ma mo*), cenek (tib. *brtsan*), muk (tib. *dmu*), menmok (tib. *sman mo*). Továbbá több szövegben (az Erdene jū kolostor szöveghagyományában) feltűnik a Nagy Cen Istenség, a varázslat és erő ura (tib. *lha brtsan chen po mthu stobs dbang phyug*), a tibeti Kukunór-tó vidékén élő gazdászellem.

A szövegeket számos módon lehetne csoportosítani, például keletkezési sorrend, műfaj, kolostori hagyomány szerint. Jelen tanulmány a vélt, kronológiai sorrend alapján a mai Arxangai megyéből indul. Ezután az Öwörxangai megyei Erdene jū kolostor szöveghagyományát mutatja be, majd a VII. Pancshen láma által írt szöveget és az azon alapuló műveket ismerteti. Végül Arxangai megye sajátos hagyományt követő szövege következik, ily módon a Hangáj-hegységet körbejárva.¹⁴

¹² Nebesky-Wojkowitz 1996 (1956): 244–245.

¹³ Hegyek, erdők védői.

¹⁴ A legkorábbi mongol szerzők, Lamīn gegēn Luwsandanjanjancan (tib. blo bzang bstan 'dzin rgyal mtshan, 1639–1704) és a halha Jaya paṇḍita Luwsanprinlei (tib. blo bzang 'phrin las, 1642–1719) nem írták le Hangáj kán küllemét. Angol fordításukat lásd Teleki 2020; Teleki 2022.

I. Šiwa širēt Luwsanšiwa (1682–1745), Arxangai megye, Širētīn xürē kolostor

A mongol szent (hal. *xutagt*) és újjászületés (*tulku*, tib. *sprul sku*, hal. *xuwilgān*), a Šiwa širēt újjászületési láncolat első tagja, Luwsanšiwa (tib. blo bzang zhi ba, 1682–1745) a 13 pecséttel rendelkező halha szent egyike (hal. *13 tamgatai xutagt*), a halha Jaya paṇḍita (tib. blo bzang 'phrin las, 1642–1719) tanítványa volt. Újjászületési láncolatának kolostora a mai Arxangai megye Čulūt járásában állt.¹⁵ Pekingben nyomtatott, elsősorban rituális és meditációs szövegeket tartalmazó gyűjteményes művei (hal. *sümbiüm* < tib. *gsung 'bum*) a Mongol Nemzeti Könyvtárban maradtak fenn, valamint Arxangai megye, Čulūt járásának központjában felélesztett kolostora jelentette meg faksimile kiadását 2023-ban.

Hangáj kánról írt szövege, *Hangáj kán, nagy isten fohászáldozata: A vágyakat beteljesítő* (tib. *lha chen hang ka 'i rgyal po 'i gsol mchod pa 'i re (b)skong zhes bya ba bzhugs so*, Mongol Nemzeti Könyvtár, S: NL10680-068, pekingi fanyomat, ff. 12r–16v, 52 x 10 cm) két példányban maradt fenn,¹⁶ és vélhetően nem került használatba; a jelenlegi szerzetesek nemrég ismerték meg.¹⁷ A XVIII. századi szöveg Hangáj kánt fehér testszínű, egyarcú, kétkarú, jobb kezében vadzsrát, bal kezében drágakővel teli tálat tartó, mosolygós istenségként írja le, kit hitvese (királynő/kánasszony), fia és tanácsadói vesznek körbe:

(12r) ... Előttem, az égen,
Négyszögletű, négy kapujú,
Drágakövekből álló, káprázatos isteni palotában,
Gyöngyosorokkal, harangocskákkal és csengettyűkkel díszes,
Balkonnal és mellvéddel (13r), drágakő csúcspízzel és
Mindenféle kellemmel ékes, hatalmas palotában,
Sokféle drágakő tündöklő trónusán
A Tan ellenségeit megtérítő, erős Hangáj kán,¹⁸
Ki fehér testszínű, egyarcú, kétkarú,
Jobb kezében vadzsrát, bal kezében drágakővel teli tálat tartó,
Kinek testét és fejét selyemruha fedi,
Kit hitvese, fia és tanácsadói vesznek körbe,
Az örömteli trónuson mosolygva helyezkedj el! ...

¹⁵ Teleki 2025a.

¹⁶ Párhuzamos szöveg: Mongol Nemzeti Könyvtár, M0062437-016, W1NLM4519, “Lha chen hang kas rgyal po gsol mchod 'dod pa 'i re skong.”

¹⁷ Magyar és angol fordítását lásd Teleki 2024a: 60; Teleki 2025a: 200.

¹⁸ Tib. *mthu rtsal*, 'erős'. Hangáj kán e jelzője a többi szövegben nem fordul elő.

**Nomč corj Luwsanbalgan (XVIII. század), Arxangai megye,
Jayañ xürē kolostor (?)**

Nomč corj (tib. *chos rje*) Luwsanbalgan (tib. *blo bzang dpal mgon*) szerzetes kiléte és lakóhelye bizonytalan. Szövegének kolofonjából kiderül, hogy a halha Jaya paṇḍita 2. megtestesülésének (1717–1765) tanítványa volt, ezért talán a Jayañ xürē kolostorban tanult, amely a mai Arxangai megye Erdenebulgan járásában, Cecerleg város helyén állt, így vélhetően a hagyomány a Hangáj-hegység északnyugati feléről származik.

Hangáj kánról szóló szövegét a Mongol Nemzeti Könyvtár őrzi, címe *Hangáj kán, nagy isten kiengesztelő szertartása és ételfelajánlása: A minden tettet beteljesítő, kívánságteljesítő drágakő* (tib. *lha chen hang ka'i rgyal po'i bskang gso gtor tshogs las kun 'grub pa'i yid bzhin nor bu zhe(s) bya ba bzhugs so*, Mongol Nemzeti Könyvtár, S: M0056671-030, kézirat, ff. 1r–11r, 35x11 cm). A szöveg egyetlen példányban ismert, használatban volt, ám jelenleg nincs használatban. Részletesen leírja Hangáj kánt és hitvesét, valamint Hangáj kán további, három aspektusát és a kíséretébe tartozó Négy Mencun Királynőt.¹⁹

(2r) ... Ha van Vadzsrápáni és Hangáj ábrázolásod, helyezd ki! ...²⁰

Az üresség természetében [megjelenő] SUM [szótagból keletkező] Méru-hegy tetején a BHRUM-ból [kiemelkedő], mellvéddel, korláttal és minden egyéb ismérvvvel teljes négyszögletű, négykapujú, isteni palota belsejében a BHRUM-ból [felmerülő] drágakő trónus tetején, a PHAM-ból [létrejövő] lótusz- és [rajta] a ROM-ból [létrejövő] napkorongon [lévő] HŪM-ból megnyilvánul a fehér test-színű, egyarcú, kétkarú, Békés Hangáj kán. Jobb kezében ötágú, arany vadzsrát fog, bal kezében drágakővel teli tálat tart; mosolygós és örömteli küllemű, drágakő díszek és mindenféle selyem[ruha] lengi körül, fején drágakővel díszes sisak [van], két lába a királyi könnyedség pózában²¹ [nyugszik] (2v).

Bal oldalán, egy napkoronggal [fedett] lótuszon a MAM-ból [keletkező], világoskék²² testszínű, gyönyörűséges, egyarcú, kétkarú, Nagy Hitves – Anya-istennő [jön létre]; jobbában a világmindenséget mutató tükröt, baljában kíván-

¹⁹ Az eredeti szöveget a Mongol Nemzeti Könyvtárban írtam le. Másolata nem áll rendelkezésemre újbóli ellenőrzéshez.

²⁰ Ez a mondat jelzi, hogy az áldozatbemutatásnál a Hangáj-hegység mindkét urának képmását ki lehetett helyezni.

²¹ Tib. *rgyal po rol pa'i stabs*. Kelényi–Vinkovics 1995: 25. Királyi könnyedség póza: a jobb térd a törzshöz húzva, a bal láb elméledő ülésmodban, a jobb kéz a jobb térdén nyugszik. Mulatozó király könnyed testtartásában ül.

²² Tib. *sngo bsangs*, halvány- és sötétkéket is jelent.

ságot teljesítő drágakövet tart, szépséges szemű, fején drágakő fejék [van], két lába a bódhiszattvák kereszttezett lábú testtartásában pihen.²³

Délen a világossárga testszínű, egyarcú, kétkarú Arany Király, a Gyarapító Hangáj [jön létre]. Fején drágakővel díszes sisak [van], testén a prém[bélésű], sárga ruhát aranyöv köti össze, lábán hosszú [szárú], számbőr csizma.²⁴ Jobb kezében lángoló drágakövet, bal kezében drágakővel teli ezüsttálat tart derekánál, a királyi könnyedség pózában, (3r) sárga szőrű és sörényű [lovon] lovagol.

Nyugaton a ragyogó[an] vörös színű, egyarcú, kétkarú, nagy isten, az Uraló Hangáj haragosan mosolyog. Tekintete szúrós, fejét a prémsapka felhőként fedi, testén prémkabátot és aranyat-ezüstöt visel, és ragyogó, birkabőr stólat;²⁵ jobb kezében ösztökét, bal kezében lasszót tart, és vörös lovon vágat.

Északon az Haragos testben mutatkozó, koromfekete színű, egyarcú, kétkarú Hangáj három szemmel, haragosan tekint az ellenségre. Szakála és szemöldöke tűzként lángol, szájában fogát vicsoritja, agyaráit felfelé mereszti. A fején viselt, drágakő sisak csúcán szalagos diadém [látható]. Testét vaspáncél, íj (3v), képmások és díszek, lánc és aranycsengettyűk borítják. Jobb kezében lándzsát és fejszét²⁶ emel, baljában íjat, nyilat és lasszót tart, tigris- és leopárdbőr tegez és kard van derekába tűzve, és fekete, ördögi lovon lovagol.

Az égtájak szerint az egyarcú és kétkarú, Négy Mencun Királynő [veszi körbe]. Testszínük [egyenként] fehér, arany, vörös és világos piros. Mosolygósak, bájosak. Testükön színes szaténruha, kezükben tükrös-szalagos nyíl, drágakő tál, lándzsa és ösztöke; selyemmel és drágakővel ékesek. Türkiz sárkányon, vízilovon, szarvas-vadszamáron²⁷ és öszvéren ülnek.

Továbbá előtte [Hangáj kán előtt] hercegek és hercegnők [helyezkednek el]. Jobbra száz, belső miniszter és [több] ezer, külső miniszter, balra vagyonörzök, a gazdagság urai, a jószág gazdái, békés, gyarapító, uraló és haragos kísérethez tartozó, (4r) rengeteg elragadó isten és istennő, muk, jaksák, vörös cenek és fekete márák, valamint sok női nága és mátrika veszi körbe.

²³ Tib. *sems dpa'i skyil khrung*, 'nemes ülésmod'. Kelényi–Vinkovics 1995: 25. A lábak lazán keresztteznek egymást alig látható talpakkal.

²⁴ Tib. *sag lham* jelentése számbőr, cápabőr vagy kikészített bőr, ripacsos felületű sagrinbőr. E csizma leginkább a hagyományos mongol csizmához (hal. *mongol gutal*) hasonló, amelyet a szerzetesek is viselnek, és mely kikészített juhbőrből készül (hal. *next*).

²⁵ A szövegben tib. *cha ru* 'cövek' szerepel. A képi ábrázolások alapján inkább ruhadarabról lehet szó, amely stólaként lengi körbe az alakot. Ez alapján *tsha ru* 'birkabőr' (stóla) jobban illik a szövegbe. Alább, Dagwadarjá szövegében is megjelenik a *cha ru* szó. A szerzők nem említik, hogy használták volna egymás szövegét, de esetleg ugyanazon hagyományra vezethetők vissza.

²⁶ Tib. *dgra lha* helyett *dgra sta*.

²⁷ Tib. *sha rgyas*, más szövegben *sha rkyang*.

I. Širēt lam, Nomč mergen corj Dagwadarjā (1781), Öwörxangai megye, Erdene jū kolostor

Luwsandagwadarjā (tib. blo bzang grags pa dar rgyas, 1734–1803) szerzetes az Erdene jū kolostor újjászületési láncolatának, a Širēt lam láncolat első tagja. Gyűjteményes művei harminc kötetet tesznek ki.²⁸ Számos szöveget írt Hangáj kán tiszteletére különböző nevek alatt.

Hangáj kán, nagy isten fohászáldozata: A szerencsés és kedvező jelek esőjét fakasztó (tib. *lha chen khang kas rgyal po'i gsol mchod bkra shis dge mtshan char 'bebs ces bya ba bzhugs so*, 1r–12r) című művét az Erdene jū kolostor szerzetesei a Hangáj évenkénti nagy áldozatakor (hal. *ix taxilga*) a Hangáj xairxan hegy áldozati halmánál (Hangáj obó, Xangain owō) napjainkban is használják, fénymásolatban olvassák. Szövegpárhuzamát a Mongol Nemzeti Könyvtár őrzi.²⁹

A szöveg részletesen leírja Hangáj kán palotáját és aspektusait, megjelölve azok hatáskörét. Kolofonja szerint a mű a tibeti Drepung kolostor tantrikus iskolájának szerzetese, Namhai Szönám Drakpa (tib. nam mkha'i bsod nams grags pa, hal. Namxaisonomdagwa) írásán alapul – aki Janabajar, a halha Jaya paṇḍita és Lamīn gegēn mestere volt³⁰ –, és aki a helyi nemes, Tüšēt xan számára írt egy Hangáj áldozati szöveget (tib. *hang kas gsol mchod*). Ezt Dagwadarjā kiegészítette a (talán IV.) Pancshen láma és (talán II.) Csangkja kutugtu (tib. lchang skya, mong. qutuγtu) területistenségeknek és gazdaszellemeknek szóló szövegeivel (tib. *yul lha gzhi bdag gi gsol mchod*), valamint Jaya paṇḍita tanítványa, Sāntipa širēt (azaz a fent említett Šiwa širēt) áldozati szövegének (tib. *hang kas gsol mchod*) egyes részeivel. Hangáj kánt és kíséretét az alábbi módon mutatja be:

(2v) ... Az üresség természetéből [megjelenik] előttem a Méru-hegy, melynek csúcsa a mennyeket érinti, és alapja magába foglalja az [egész] földet. Sok kis hegy határolja és védi; mezők, virágok, gyümölcsfák, erdők tarkítják, sok havas hegytől, ásványhegységtől csillog (3r), sziklás hegytől ragyog, és fenséges. [Mind] a tíz irányba lágyan folyó patakokban és folyókban, csillagként tarkálló tavakban és tavacskákbán mindenféle vízimadár csipog, vidáman úszkál és repked, madarak és ragadozók villámként cikáznak, a sok nagyvad felhőként gyülekezik.

A Méru-hegy csúcán, színes, széles szivárvány közepén gyönyörű és elragadó, zászlókkal, selyembrokáttal és egyéb díszekkel ékes, drágakő palotában, ötféle drágakőből álló trónuson [helyezkedik el] Hangáj kán, nagy isten, kinek

²⁸ Ištawxai 2006: 12.

²⁹ M0061217-005, "Lha chen hang ka'i rgyal po'i gsol mchod bkra shis dge mtshan char 'bebs."

³⁰ The Treasury of Lives: Nam mkha' bsod nams grags pa.

teste fehér színű, fényt sugárzó. Mosolygós és örömteli tekintetű. Jobb kezében arany vadzsrát, bal kezében drágakővel teli tálat tart. Testét fehér, szivárványos selyemruha lengi körül, fején drágakő tetejű, díszes sisak [van]. Mindenféle drágakő díszíti, lábán szamárbőr csizma. A királyi könnyedség pózában ül sok félisten kíséretében.

Bal oldalán a Nagy Hitves – Anyaistennő világoskék színű, gyönyörű. Jobb kezében a világmindenséget mutató tükröt, bal kezében kívánságot teljesítő drágakövet tart, és minden vágyott dicsőséget, gazdagságot, élelmet, vagyont és örömet esőként hullat (3v). Testét sokféle selyem kelme és drágakődísz díszíti, és ezer, örvendező, kis nága veszi körül.

Keleti oldalukon a Békés, nagy isten [Hangáj] fehér testszínű, békés, mosolygós arcú. Jobb kezében vadzsrát, bal kezében lasszót tart, testén fehér selyemruhát, fején ötágú arany vadzsrával jelzett [csúcspdíszű], fekete, rókaprém süveget visel. Tigris- és leopárdbőr tegezettel együtt íj és nyíl van derekába tűzve; nyereggel és kantárral ellátott, fehér lovon ül. Elragadó istenek és istennők veszik körül, garudát és keselyűt küld követként, és az oltalmazás megvilágosodott cselekedetét végzi minden betegség, ártó szellem és akadály elcsendesítése által.

Délen, a Gyarápító, nagy isten, Arany Király, fehér színű, aranyló ragyogással. Fején drágakővel díszes sisakot, testén szörmekabátot visel, és drágakővel díszített, arany öve van. Lábán szamárbőr csizma. Jobb kezében lángoló drágakövet, bal kezében ékkövekkel teli ezüsttálat tart derekánál, mellyel az élethossz, érdemeket, vagyont, hatalmat gyarápítja. Lábát lazán tartva,³¹ fakó paripán lovagol. Mukkal és jaksákkal körbevéve kuvikot és baglyot küld ki követként.

Nyugaton van az Uraló, nagy isten, kinek teste fénylő, tiszta vörös. Szemöldöke és szakálla hosszan lóg, mérgesen mosolyog, szeme szúrós, meredt tekintetű. Fején vas- (?) sisak, testén (4r) vas- (?) vért (?)³² ragyog, arany-ezüst, lángoló, birkabőr stólája van.³³ Jobb kezében a három birodalom³⁴ minden emberét, kincsét és vagyonát hatalma alá hajtó ösztökét, bal kezében a fogadalomszegőket, ellenséges akadályozókat elfogó lasszót tart, és vörös lovon lovagol. Százezer vörös cen kíséri, üvöltő hangot hallat,³⁵ követei varjú és sas.

Északon a Haragos, nagy isten félelmetes, koromfekete, dühödt szemmel néz az ellenségre, szemöldöke és szakálla tűzként lángol. Vicsorít, agyara lelóg. Fején drágakő sisakja selyemszalaggal díszes, testén páncélruhát³⁶ visel, dísz-

³¹ Tib. *rol pa*.

³² Tib. *byan zhwa, byan thul*.

³³ Tib. *cha ru*. Esetleg *tsha ru* 'birkabőr'.

³⁴ Tib. *kham s gum*. Formabirodalom, forma nélküli birodalom, vágybirodalom.

³⁵ Tib. *khug sgra dang sgraded sgra de ri ri srog*, megfajtése további kutatást igényel. A *khug sgra* lehet hívogató hang. A *sgraded* lehetett eredetileg *sgrags pa*, azaz üvöltő hang, esetleg *dred sgra*, vagyis erős, vad hang.

³⁶ A szövegben a *khu yag* kifejezés szerepel, amely a mongol *quyag* kifejezés átbetűzése lehet.

íról³⁷ és ékszerfüzéireiről aranycsengettyűk lógnak csilingelve: *szí lí lí*.³⁸ Jobb kezében lándzsát és fejszét lendít, bal kezében íjat és nyilat tart. Fekete, ördögi lovon ül, hatalmas ördögserег veszi körbe, azt kiáltja: „Védd és pusztítsd *di ri ri!*”;³⁹ holló és vadállat a követei. Az ártó lényeket, ellenségeket és akadályozó erőket porrá zúzza.

A négy mellékégtájban [foglal helyet] az isteni, Négy Mencun Királynő, kiknek teste [egyenként] fehér, sárga, vörös és fehér vörös ragyogással; mosolygósak és vonzóak. Testükön színes szatént viselnek. Kezükből selyemszalagos nyilat, tükröt, drágaköves tálat, lándzsát és ösztökét tartanak, (4v) és testüket mindenféle drágakő díszíti. Egyikük türkiz sárkányon, a többiek vízilovon, szarvas-vadszamáron és öszvéren ülnek. Kíséretükben nágák és memmok [található]. Ellenállhatatlan, mágikus erővel és varázslattal jégesőt és mennydörgést, járványt bocsájtanak az ellenségre, és a kimeríthetetlen gazdagság uraiként cselekedve csillapítják a gyakorlóra törő járványt és akadályokat, és megadják a csodálatos gazdagság megvalósítását.

Előttük, vörös, erődített várban [helyezkedik el] a Nagy Cen Istenség, a varázslat és erő ura,⁴⁰ kinek teste élénk, vörös színű, arany ragyogással, kezében lándzsát és íjat, nyilat tart, fehér bokaszőrű, fekete lovon ül, dákák/dákinik, félistenek és egyéb fivérek és nővérek, mesterek és szolgák veszik körül mérhetetlen számban.

Körülöttük száz⁴¹ belső miniszter és ezer külső miniszter [helyezkedik el]; mindegyik [kíséretében] felfoghatatlanul sok szolgál; előttük fiak és leányok, balra vagonörzök, a gazdagság urai és egyéb kíséret veszi körbe.

Továbbá ezen a területen és ebben a régióban⁴² lakó gazdaszemek, helyszellemek, nága-démonok, nága-cenek, istenek és nágák, cen, nyen, mu, istenek, démonok és jaksák és egyéb, felfoghatatlanul sok, a teljes eget, földet és köztes teret betöltő emanációk és almeignyilvánulások [kísérik] – [mindezen felsoroltakat] meghívom!

(5r) *Meghívás*: A saját és az előttem [megidézett istenség] szívközpontjában lévő HŪM szótagból fény árad. Meghívom az istenek birodalmában és más helyeken élőket: a vadzrapalotából a nagy hadistent, Hangáj kánt, (5r) a Szelenge folyóból⁴³ a Nagy Hitves – Anyaistennőt, a türkiz tóból, az arany tóból, a kagyló tóból, a drágakő tóból a Négy Mencun Királynőt, a Kükunór-tó hegyéről a Nagy Cen Istenséget, továbbá az Otgontenger, Bürenxan, Xentī xan, Xan ül,

³⁷ Tib. *rja ba*. Talán *rdza ba* vagy *rdzab*. Hasonló ejtés miatt lehetne *cha ba* 'dész'.

³⁸ A tibeti népköltészetéről, hangutánzó, hangfestő szavakról lásd Béres 2024.

³⁹ Tib. *skyob sgra dang sod sgra de ri ri sgrog*.

⁴⁰ Kükunór-tó vidékén élő gazdaszemlem.

⁴¹ A szövegben nem száz (tib. *brgya*), hanem nyolc (tib. *brgyad*) szerepel.

⁴² Azaz az Erdene jü kolostor és a Hangáj-hegység.

⁴³ Folyó a Hangáj-hegység északi oldalán.

Cogt ül⁴⁴ és a többi [hegyet] körülvevő, halha terület régiószelleméit, gazdaszelleméit kíséretükkel együtt. Fehér kagylókürt, nagy és kis cintányér, dob és egyéb [hangszerek] dallamára selyemlegyezővel [meghívom]:⁴⁵

SŐ

Korábban, az első kalpában

A legkiválóbb isteni birodalmak legmagasabbikában

Ötféle drágakő trónuson

Az istenek vezetője, a nagy Hangáj

A Három birodalom⁴⁶ oltalmazójaként cselekedett.

Fehér testéből fény sugárzik,

Fején selyem[szalagos] fejéket hord,

Testén szivárványszínű selymet visel,

Mindenféle drágakővel díszes.

Kíséretként sok isten és kisebb istenek veszi körül.

Zászlók és lógó selyemdíszek lengedeznek,

Istennők cintányéra cseng-bong,

Istenfiak táncolva lótnak-futnak,

Férfi isten, Hangáj kíséretteddel együtt

Az isteni birodalomból meghívvlak!

Mágikus erővel gyorsan jöjj,

Ezen áldozati helyre érkezz!

I. Širēt lam, Nomč mergen corj Dagwadarjā (1789), Öwörxangai megye, Erdene jū kolostor

Jelen mű az Erdene jū kolostor szerzetese, Č. Gongor szíves, szóbeli közlése alapján az előző szerző fogadalmas, Xasbajar nevéen írt műve (tib. rig 'dzin śrī ha sa vajra nātha), amelyet a Mongol Nemzeti Könyvtár három példányban őriz, címe *A tanvédőként megtestesült, nagy tankirály, a Haragos Hangáj gyakorlata: Az ellenséget és másokat szétvágó borotva* (tib. *bstan bsrung sprul pa'i chos rgyal chen po hang kas drag po 'i las byang dgra sogs gcod pa 'i spu gri zhes bya ba bzhugs so*, Mongol Nemzeti Könyvtár, kézirat, ff. 1r–7v, 35 x 8,5 cm, 31 x 6 cm). Az elrettentő szöveg Hangáj kán negyedik, azaz haragos aspektusáról szól.

⁴⁴ Mongólia híres hegyei.

⁴⁵ A „selyemlegyező” a mongol kolostorokban ma is megtalálható. Különböző áldozati selyemkendőkből (hal. *xadag* < tib. *kha btags*) áll, amellyel egy adott szerzetes bizonyos szertartáson – mint amilyen a maszkos, kolostori tánc – az istenséget körmozdulatokkal hívja.

⁴⁶ Tib. *skabs gsum pa* (szkr. *trivištapa*): a Három birodalom, Indra mennyországa.

(1v) ... HŪM

Az abszolút valóság⁴⁷ széles egéből
 Előtűnő sokféle jelenség öntermészet nélküli,
 A vízen tükröződő Holdhoz hasonló,
 A nagy könyörület mindent betölt.
 A bölcsesség lényegisége az EWAM⁴⁸ szférája.
 Ebből alakul ki előttem
 Az öt elemből,⁴⁹ spontán keletkező Méru-hegy, tetején
 Mindenféle drágakőből álló kastély [van, amelynek],
 Teteje vashegy toronnyal ékes,
 Belsejében száraz és nedves koponyák [vannak] magasra halmozva,
 Csontoszlopok és gerendák, rudak és tetőgerendák,
 Hússal és nektárral készült emeletek,
 Emberfej csúcscsász és emberbőrből való mellvéd,
 Belül szervek, belek lógó füzerei[ből álló] mellvéd;
 Hús és csontok halmozódnak, csaló zsírja csöpög (?).
 [Ezen] Elviselhetetlen, félelmetes palota közepén,
 Drágakő, csont és nedves holttestek rétegéből épült trónon jelenik meg
 Félelmet keltő, haragos formában a tanvédő, tankirály, Hangáj.

Félelmetes, erős testben mutatkozó,
 Nagyon koromfekete testszínű
 Meredt tekintettel néz az ellenségre.
 Szemöldöke és szakálla tűzként lángol,
 Szájában fogát vicsoritja, agyarát mereszti,
 Fején drágaköves sisak [amelyen]
 Szalagos diadém lengedez;
 Testét páncélruha⁵⁰ fedi,
 Díszei füzéreként lógnak,
 [Rajta] aranycsengők csilingelnek – *szí lí lí*.

Jobb kezében lándzsát és fejszét lendít,
 Bal kezében íjat, nyilat és lasszót tart,
 Bal oldalán tigrisbőr tegezt, jobb oldalán leopárdbőr tegezt hord, (2r)
 Fekete, ördögi lovon vágat.

⁴⁷ Szkr. *dharmatā*.

⁴⁸ Módszer és bölcsesség.

⁴⁹ Tib. *'byung lnga*.

⁵⁰ Tib. *khu yag*.

Kíséretként nagy ördögsereg veszi körül,
 „Üsd, vágd” – mondják – *di ri ri*,
 Íj és nyíl süvít – *dring sza dring*,
 Holló és vadállat a követei.

E haragos emanációt
 A hatalmas Mahādeva,
 [Továbbá] a titkok birodalmának félelmetes tanácsosa,
 A parancsnokok négy osztálya⁵¹ és egyebek [egyéb lények],
 Démonok és szellemlények nyolc osztálya,⁵² hadsereg,
 Valamint segédek és szolgák veszik körül mérhetetlen számban.

II. Śīrēt lam Iščültempuncog (1852), Öwörxangai megye, Erdene jū kolostor

A kolofon szerint a szöveget Jñānaśīlalakṣīma (tib. ye shes tshul khrimś ... ?) írta 1852-ben az Erdene jū kolostorban. Az Erdene jū kolostor szerzetese, Č. Gongor szerint ő a Śīrēt lam láncolat második tagja, azaz az előző szerző, Dagwadarjā reinkarnációja, ismertebb néven Iščültempuncog (tib. ye shes tshul khrimś phun tshogs, 1804–1864). Szövege, *Hangáj kán, nagy isten fohászálodozata: A megvilágosodott cselekedetek gyors megvalósítása* (tib. *lha chen hang ka 'i rgyal po 'i gsol mchod 'phrin las myur 'grub ces bya ba*, Damdinszüren Házi Múzeum, 1215, kézirat, 1r–10v) jelenleg egy fanyomatos példányban ismert, de az Erdene jū kolostor szerzetesei kéziratos formában ismerik. A Hangáj kánt leíró szövegrész az I. Śīrēt lam Dagwadarjā 1781-ben írt szövegének valamelyest rövidített változata a Méru-hegy leírásától a Nagy Cen Istenség bemutatásáig. Vélhetően az alapján készült, ezért fordítását nem közöljük (átírása a mellékletben olvasható). Kimarad belőle az egyes aspektusok feladatköre, valamint Hangáj kán palotáját pontosítja: a Méru-hegy csúcsán nem csupán színes, széles szivárvány közepén, hanem ötszínű szivárványsátorban áll, amely a VII. Pancshen láma szövegében fordul elő, tehát a szerző feltehetően azt is ismerte, használta (lásd alább).

⁵¹ Esetleg kísérete, négy manifesztációja is lehet.

⁵² Tib. *lha srin sde brgyad*. Többféle felosztás létezik, például tib. *gshin rje, ma mo, bdud, btsan, rgyal po, klu, gnod sbyin, gza'*; szkr. *yama, mātrka, māra, haṭa, rāja, nāga, yakṣa, graha*.

III. Širēt lam Gončigjancan (1858–1937), Öwörxangai megye, Erdene jū kolostor

Gončigjancan (tib. dkon mchog rgyal mtshan, szkr. Ratnadvāja, 1858–1937) *gawj* (tib. *dka'bcu*) filozófiai és *agramba* (tib. *sngags rims pa*) tantrikus vizsgát tett szerzetes volt az Erdene jū kolostorban, a Širēt lam újjászületési láncolat harmadik tagja, azaz Dagwadarjā és Išcültempuncog láma újjászületése. Gyűjteményes művei egy kötetet alkotnak.⁵³

Az általa írt, részletes szöveg több változatban megőrződött a Mongol Nemzeti Könyvtárban, a Damdinszüren Házi Múzeumban, valamint az Erdene jū kolostorban; mind fanyomatos, mind kéziratos változatban. Az Erdene jū kolostor szerzetesei ezt a szöveget alapszöveggként használják a Xangai xairxan hegy éves áldozatakor, amelyre a Hangáj obónál kerül sor minden tavasszal. A szöveg részletezi a Hangáj kánnak és kíséretének felajánlandó áldozati süteményeket (hal. *balin*, tib. *gtor ma*, szkr. *bali*). A kolostor szerzetese, N. Batmönx mongol nyelven közölt cikket a szövegről, annak több részét lefordítva.⁵⁴

Gončigjancan szövege, *Hangáj kán, nagy isten áldozati sütemény felajánlása: A megvilágosodott cselekedetek gyors megvalósítása* (tib. *lha chen hang ka'i rgyal po'i gtor chog 'phrin las myur grub zhes bya ba*, Damdinszüren Házi Múzeum, TH-25. 1273, fanyomat, ff. 1r–17v) ír Hangáj kánról, ám kíséretét csak röviden említi, mivel „a korábbi szövegek részletesen leírták”. Dagwadarjā és Išcültempuncog lámák Hangáj kán leírásával szemben Gončigjancan szövegének jellegzetessége, hogy Hangáj kánt megszokott attribútumai helyett (jobb kezében vadzsra, bal kezében drágakővel teli tál) jobb kezében, szíve előtt Sákjamuni Buddha szobrával és egy szent kötetel, bal tenyerén fehér virágot tartó gyermekkel ábrázolja. A kolostor szerzetese, Č. Gongor szíves, szóbeli közlése szerint ennek oka, hogy amíg az előző szerzők a Hangáj-hegység egészének tiszteletére írták szövegeiket, Gončigjancan csupán a kolostor közelében, az Erdene jū kolostorral szemben, az Orhon-folyó túlsó partján álló Xangai xairxan hegy gazdaszellemeit írja le – bár neve ugyanaz: Hangáj kán, nagy isten (tib. *lha chen hang ka'i rgyal po*, hal. ix tenger Xangai xan). Emellett a szöveg bemutatja a Xangai xairxan közelében álló két hegy, a Bayanjürx és a Sogöt helyszellemeit is, és említi az Orhon folyóban lakozó nágákat.

A szerző a kolofonban kifejti, hogy Galsandorj (tib. *bskal bzang rdo rje*) festő [szerzetes] kérésére írta le részletesen a Bayanjürx és a Sogöt helyszellemeinek kinézetét, ezért feltételezhetjük, hogy Galsandorj műve az a festmény, amely az Erdene jū múzeumban mindmáig megőrződött, és amely alapján az Erdene jū kolostor nemrég új festményt készítettett, amely a főszentélyben látható. Felte-

⁵³ Ištaxwai 2006: 15.

⁵⁴ Batmönx 2022.

hetően Galsandorj festőt ábrázolja egy 1912-ben készült fénykép, amely a burját kutató, Zsamcarano (1880–1942) azonos nevű adatközlőjéről készült.⁵⁵ Hangáj kánt és kíséretét a szöveg és a festmény az alábbi módon mutatja be:

(3r) ... Az üresség természetből előttem [keletkezik] a Méru-hegy, melyet sok, kis hegy határol és véd, (3v) sok rét, mező, virág, gyümölcsfa, erdő és egyéb díszít, hegyek, patakok, lassan áramló folyók zuhognak alá, tavak, tavacsók tarkítanak, mindenféle vízimadár csipog, madarak és ragadozók villámként cikáznak, a sok nagyvad felhőként gyülekezik.

A Méru-hegy tetején ötszínű szivárvány sátorban drágakőből készült, szép és mindenféle díszel ékes, isteni palotában, ötféle drágakő trónuson [helyezkedik el] Hangáj kán, nagy isten, aki fehér testszínű, fényt sugároz, (4r) békés, mosolygós és örömteli tekintetű. Szívében tisztán és tökéletesen [nyilvánul meg] a fénylő és tökéletes / beteljesedett Sákjamuni Buddha. Jobb kezében a szent Tan kötetét tartja, bal tenyerén fehér virágot tartó gyermek van ölében. Testét fehér, szivárványos selyemruha lengi körül, fején drágakő tetejű, díszes sisak [látható]. Mindenféle drágakő díszíti; lábán számbőr csizma. A királyi könnyedség pózában ül sok félisten kíséretében.⁵⁶

Körülötte a veleszületett Nagy Hitves–Anyá, a Négy Megvilágosodott Tevékenység nagy istenei [Hangáj négy aspektusa], a Négy Mencun Királynő, a Nagy Cen Istenség, a varázslat és erő ura, külső és belső miniszterek, hercegek és hercegnők, testvérek, rokonok, a vagyon őrzői, a kincsek urai, a gazdagság urai, szolgák, követek, felfoghatatlanul sok emanáció és almegnyilvánulás [kíséri].

Ezek jobb oldalán Bayanjürx [hegy] helyszelleme⁵⁷ és kísérete, bal oldalon Sogöt [hegy] területistene és kísérete [foglal helyet]. Elöl, az Orhon-folyóban élő nyolc, nagy nága, akik kétkarúak; (5r) imára tett kezükben drágakő esőt hullató, kívánságot teljesítő drágakövet tartanak. Kíséretként sok, kis kígyó veszi körül őket.

Továbbá e terület hegyeiben, folyóiban, erdőiben és egyebekben élő istenek, nágák, gazdaszelleme⁵⁸ és nyenek csoportja veszi körül.

Mindezeket [a fent említetteket mind meghívom.] ...

⁵⁵ Tulisov et al. 2012: 79. Galsandorj a kutatás során mutatott egy Hangáj kánt, hitvesét és kíséretét ábrázoló, régi tekercsképet, amelyet szerinte a III. Dalai láma festett. Saját festményéről nem tett említést, ezért lehetséges, hogy a kép és Gončigjancan szövege vagy vonatkozó szövegrészlete 1912 után készült.

⁵⁶ A szöveg eddig – Hangáj kán attribútumainak kivételével – szóról szóra megegyezik az előző szerző művével.

⁵⁷ Tib. *gnas bdag*.

⁵⁸ Tib. *gzhi bdag*.

... (19r) Ha *Hangáj kán*, nagy isten áldozati sütemény felajánlása: A megvilágosodott cselekedetek gyors megvalósítása⁵⁹ szertartás támogatásának⁶⁰ létrehozása során valaki kívánja, akkor [vizualizálja Hangáj kán] jobbján Bayanjürx, nagy helyszellemet, aki vöröses fekete színű, nagyon ragyogó, kissé haragos kinézetű, egyarcú, kétkarú, jobb kezében függőlegesen lobogó imazászlót, bal kezében minden kívánság kincsével teli, drágaköves, gyönyörű vázát tart. Testén selyemruhát, fején mongol, ezüst-arany vadzsrával díszes, fekete, rókaszőr kucsmát visel. Lábán szamárbőr csizma [van], a jólétet és a gazdagságot összegyűjtő szarvasúnon lovagol, kíséretében a varázslatos erejűek mérhetetlen kísérete.

[Hangáj kán] balján [helyezkedik el] a fehér színű, arany ragyogású (19v), nagyon örömteli kinézetű, egyarcú, nagy területisten, Sogöt: két karja van, jobb-jában a minden kívánságot megadó, kívánságteljesítő fa, baljában kívánságot teljesítő drágakő, melyekkel minden kívánság esőjét hullatja. Fején drágaköves sisak, testén isteni selyemruha és aranyöv. Mérhetetlen drágakő dísz ékesíti, lábán bőrcsizma; drágakő nyereggel és kantárral és egyéb lószerszámmal díszes, zöld paripán nyargal.

[Hangáj kán, nagy isten] Testéből felfoghatatlanul sok, emanáció és almegnyilvánulás árad ki, és a terület boldogságát és jólétét gyarapítja. Ami a Négy Megvilágosodott Tevékenység emanációit illeti akadálytalan, sokféle, erényt birtokló kíséret tengerének (20r) közepén, fény és pompa legkiválóbb ragyogása szerint helyezkednek el. Ezt szúrd be [a szöveg megfelelő helyére]! Ezt a módot Galsandorj festő ösztönzésére a fent említett [szerző, Gončigjancan] írta. Az erények terjedjenek!

VII. Pancshen láma, Palden Tenpai Nyima (1782–1853), Öwörxangai megye, Arwain xürē kolostor

A tibeti, VII. Pancshen láma (tib. blo bzang dpal ldan bstan pa'i nyi ma phyogs las rnam rgyal, 1782–1853), a tibeti Tasilhunpo (tib. bkra shis lhun po) kolostorban, az Üijen gün Delegdorj (tib. bde legs rdo rje, Ulsad tuslagč gün, Üijen biligt axai daičin Delegdorj, 1785–1824) vezette küldöttség kérésére készítette el Hangáj kán részletes, liturgikus szövegét (feltehetően az 1810-es években). Ezt a szöveget az Üijen gün Delegdorj által irányított, mongol zászlóalj, a Sain noyon xan megyei Üijen günī xošū fő kolostorában, az Üijen günī xürē néven is ismert Arwain xürē Gandanpuncoglin (tib. dga' ldan phun tshogs gling) kolostorban használták (ma Öwörxangai megye, Arwaixēr).⁶¹ A szöveg

⁵⁹ A szöveg címe utal.

⁶⁰ Tib. *rten*, hal. *šütēn* 'támasz'. A vizualizációt segítő „támasz” vonatkozhat itt képi ábrázolásra.

⁶¹ Teleki 2024b.

a VII. Pancshen láma gyűjteményes köteteinek része, valamint több példányban fennmaradt a Mongol Nemzeti Könyvtárban. Emellett a régivel azonos, Arwain xürē Gandanpuncoglin néven felélesztett kolostor szerzetesei napjainkban is használják a tanvédőknek (*Saxius*, vö. szkr. *dharmapāla*) szentelt havi szertartáson, azaz a holdhónap 29. napján és egyéb ünnepeken; eredeti formában. A VII. Pancshen láma több, mongol kolostor számára írt füstáldozati és egyéb áldozati szöveget a helyi hegyvonulatok tiszteletére. Hangáj kán tiszteletére három szöveget készített.⁶²

Jelen szövege, *Hangáj kán, gazdaszellelem kiengesztelő áldozatának összes segédlete* (tib. *gzhi bdag hang kas rgyal po'i bskang gso cha lag tshang ba*, Gyűjteményes Művek, fanyomat, 949–964)⁶³ részletesen leírja Hangáj kán négy megjelenési formáját, valamint – a többi szöveggel ellentétben, amelyeket feltételezésem szerint nem ismert – mindegyikük hitvesét. Ismerteti továbbá a Négy Mencun Királynőt, és említi Hangáj egyéb kíséretét. Hangáj kán „uraló” megjelenési formája e szövegben négykarú (a többi szövegben kétkarú). A Pancshen láma szövege a közeli, Erdene jū kolostorbeli Dagwadarjā szövege (1781) után íródott, de nem arra épül. Hangáj kán és négy aspektusának külleme, attribútumai mind megegyeznek, ezért lehetséges, hogy egy hagyományra vezethetők vissza (talán a tibeti szerzetes, Namhai Szönam Drakpa szövegére). Míg az Erdene jū hagyományban Hangáj kánt és hitvesét Hangáj négy aspektusa veszi körül, jelen szövegben a békés Hangáj jobb és bal oldalán, valamint előtérben jelenik meg a többi három aspektus. A szövegrész angol fordítását René de Nebesky-Wojkowitz is közölte.⁶⁴

(950) ... Az üresség természetből [megjelenik] előttem a négyféle drágakő öntermészetéből keletkezett, négyszögletű, hét-hét ócéánnal körülvelt, arany Méru-hegy, mely tetején sok gyümölcsfával, erdővel, virággal és mással díszes. Valamint a tíz irányba igazgyöngyre vagy joghurtra emlékeztető folyók áramlanak fehéren és tisztán, lágyan (951). Mindenféle madár szárnyal és csivitel. A sok nagyvad békésen sétál. Mindezek közepén, ötszínű szivárványsátorban fehér kristályból készült, türkiz tetőgerendavéggel és arany mellvéddel díszes, emeletes ház [áll], amely napfény és hold fényéhez hasonló fényt áraszt a tíz irányba.

Közepén, különféle drágakőből létrejött trónon, a fehér HŪM-ból [keletkezett], közepén HŪM-mal jelölt, ötágú, arany vadzsrából fény sugárzik, és a

⁶² Cf. Teleki 2025.

⁶³ BsTan pa'i nyi ma: “gzhi bdag khang ka'i rgyal po'i bskang gso cha lag tshang ba (gzhi bdag).”

⁶⁴ Nebesky-Wojkowitz 1996 (1956): 244–245.

három terület mindenségét hatalmába vonja, minden gonoszságot megsemmisít, majd visszaolvad [a HŰM szótagba].

Ebből [keletkezik] a havas hegyre kelő naphoz⁶⁵ hasonlóan fehér, kiváló isten, nagy Hangáj, aki békés és mosolygós, örömteli tekintetű, egyarcú, kétkarú. Jobbjában ötágú arany vadzsrát emel, baljában drágaköves tálat tart derekához támasztva (952). Drágakő díszekkel ékes, selyemkelmék lengik körül, garudát és keselyűt küld követként.

Jobb oldalán, sokszínű lótusz és napkorong tetején fakó, díszes paripáján, a királyi könnyedség pózában ül a Gyarápító, nagy isten, az Arany Király; testszíne mint a színarany, jobb kezében lángoló drágakövet [tart], bal kezével drágakövel teli ezüsttálat támaszt derekához. Nyolc drágakő ékszer díszíti, selyemszoknyáját aranyöv fogja össze. Kíséretét sok mu és jaksa alkotja, kuvikot és baglyot küld követként.

Bal oldalon az Uraló, nagy isten, Hangáj, akinek testszíne rubinvörös, mérgesen mosolygós, vonzó, meredt tekintetű, páncélt és sisakot visel. Jobb kezével vadzsrás ösztökét emel, baljában az ellenséget és akadályozó szellemeket megkötöző lasszót fog. Méltóságteljesen pózol villámként rohanó, vörös lován; héja és sas követek a küldöttei.

Elöl lótusz- és napkorongon, fekete, erős, lószerszámos, démoni ló hátán [ül a] Haragos, nagy isten, Hangáj kinek testszíne ásványfekete, dühödt szeme forog (953), halványsárga szemöldöke, szakálla és haja felfelé mered, felső fogaival ajkába harap, temetői ékszerek díszítik. Négy karja van: a két jobb kezében lándzsát és fejszét, két bal kezében íjat, nyilat, valamint lasszót tart. Tigrisbőr tegezt hord jobbján, leopárdbőr tegezt balján.

A négy, köztes irányban a négy, Nagy Hitves – Anyaistennő, kíséretükben a Négy Mencun Királynő, valamint száz, belső miniszter, ezer, külső miniszter és mások, [valamint] a többi és a szellemlények nyolc osztályának⁶⁶ mérhetetlen seregei veszik körül.

Jese Cshöpel gese (1762–1838), Arxangai megye, Tariatīn xürē kolostor

A tibeti gese, Jese Cshöpel (tib. ye shes chos 'phel > hal. Iščoimbel), a tibeti Tasilhunpo kolostorból érkezett a Tariatīn xürē Sančüvlin (tib. bzang chub gling) kolostorba mint tanítómester (hal. *gačīn* < tib. *mkhan chen*), amely Sain noyon xan megye Dalai čoinxor wangīn xošū járásának fő kolostora volt, a Hangáj-hegység északnyugati részén. E tisztséget Mongóliában a pancshen lámák

⁶⁵ Fehér, mint a felkelő nap, amely bevilágítja a havas hegyet.

⁶⁶ Tib. *lha srin sde brgyad*. Többféle felosztás létezik, például tib. *gshin rje, ma mo, bdud, btsan, rgyal po, klu, gnod sbyin, gza'*, szkr. *yama, mātrka, māra, haṭa, rāja, nāga, yakṣa, graha*.

által küldött tanítómesterek birtokolták. Jese Cshöpel szerzetesről kevés adatt áll rendelkezésre, de előtte tette prenovíciusi (*rawjün*, tib. *rab byung*) fogadalmát a gyermek IV. Yalgūsan xutagt Luwsansandüv (tib. blo bzang bsam grub, 1820–1882), ezért az 1820-as években biztosan a Hangáj északnyugati területén tartózkodott. Maga, a VII. Pancshen láma, Palden Tenpai Nyima (1782–1853) küldhette.

Jese Cshöpel hosszú, *Hangáj kán, gazdaszellem szellemi támaszának [sztúpa] megvalósítása: A minden kívánság esőjét hullató* (tib. *gzhi bdag khang ka'i rgyal po'i thugs rten dngos grub 'dod dgu'i char 'bebs*, Mongol Nemzeti Könyvtár, M0062948-001,⁶⁷ kézirat, 1r–23v) című szövegének Hangáj kánt és kíséretét leíró része (2v–4v) szóról szóra megegyezik a VII. Pancshen láma fent ismertetett szövegével (amelyet a mai Öwörxangai megyében használtak és használnak), ezért fordítását nem közlöm. Jese Cshöpel említi is kolofonjában, hogy művét a VII. Pancshen láma szövege alapján írta. Ezáltal a Hangáj keleti végén (Öwörxangai megye) elterjedt szöveg a nyugati részen is ismertté vált. Műve eddig egyetlen példányban hozzáférhető, így vélhetően nem használták széles körben, és ma sincs használatban.

Lamīn gegēn Luwsandanjanjancannak (1639–1704) tulajdonított szöveg, Bayanxongor megye, Lamīn gegēnī xīd kolostor (?)

O. Süxbātar, mongol Hangáj kutató talált rá a Mongol Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetében őrzött szövegre, amelynek címe: *A tiz, erényes jellel rendelkező Hangáj kán füstáldozatának bemutatási módja* (tib. *dge mtshan bcu ldan lha tshan hang gas rgyal po la bsang mchod 'bul tshul bzhugs so*). A szöveget – amely azóta eltűnt a gyűjteményből – mongol (cirill betűs) fordítással együtt publikálta (egy lap hiányzik),⁶⁸ és cikket is közölt róla.⁶⁹ Kolofonja szerint a mű Lamīn gegēn Luwsandanjanjancan (tib. blo bzang bstan 'dzin rgyal mtshan, 1639–1704) szerzeménye, azaz korai szöveg.

A szövegkorpusz jelenlegi ismeretében Lamīn gegēn szerzőségét vitatom. Gyűjteményes művei nem tartalmazzák ezt a szöveget, továbbá ő egy más szerkezetű, Hangáj kánt eltérő jelzőkkel illető, rövid, igen népszerű Hangáj füstáldozati szöveg szerzője, amelyet az Öwörxangai megyei Erdene jū kolostor szerzetesei napjainkban is használnak.⁷⁰ A szöveg igen sok helyesírási hibát tartalmaz. Hangáj kánnak és aspektusainak leírása megegyezik a VII. Pancshen

⁶⁷ “gzhi bdag khang ka'i rgyal po'i thugs rten dngos grub 'dod dgu'i char 'bebs sogs.”

⁶⁸ Batbold 2012.

⁶⁹ Süxbātar 1999.

⁷⁰ Teleki 2022.

láma fent közölt szövegével, ezért a szövegrészt nem közlöm. A szöveget a Lamīn gegēnhez köthető mai Öwörxangai és Bayanxongor megye szerzetesei nem ismerik, bár több szöveget forrásként használva esetleg a Lamīn gegēnī xīdben íródhatott, vagy lehetett használatban. Lamīn gegēn szerzősége felvetné a szöveg esetleges kapcsolatát Namhai Szönám Drakpa, Lamīn gegēn mestere jelenleg nem hozzáférhető szövegével, illetve a VII. Pancshen láma forrásainak kérdését.

Regjensewǰiddorǰ szerzetes (XVIII. század), Arxangai megye (?)

E szöveg szerzője feltehetően Regjensewǰiddorǰ (tib. rig 'dzin gzi brjid rdo rje, szkr. Tejas [?] vajra, XVIII. század), aki „szorgos/gyorsíró láma” (hal. *xičēngüi lam*) néven is ismert. A Dalai čoinxor wangīn xošū zászlóalj egyik szerzetese volt, gyűjteményes művei öt kötetet ölelnek fel.⁷¹ Hangáj kánhoz két-három szöveget írt. Az egyik szövegváltozat a mai Arxangai megyéből származik.⁷²

Hangáj kán (kék) testszíne, kinézete, attribútumai és kísérete merőben eltér a fent leírtaktól. *A nagy tanvédő, Hangáj kánnak és kíséretének fohászálodozata: A minden vágyott dolgot megadó, kívánságteljesítő fa* (tib. *chos skyong chen po hang ka'i rgyal po 'khor bcas kyi gsol mchod dgos 'dod kun byung dpag bsam 'khri shing*, M0062949-016, 1r–14v, 35 x 10 cm, 29 x 7,5 cm) című szöveg kolo-fonja szerint Šamatha (tib. zhi gnas?) jógini hagyományára vezethető vissza. A leírásban Hangáj és hitvese (tib. *yab yum*) szerepel, és az őket kísérő herceg-hercegnő párosokkal együtt az öt buddhacsalád (Tathāgata buddha) színeinek felelnek meg.⁷³

(2r) ... Az ürességtermészetből, előttem BHRUM [szótag]-ból egy négyszög-letű, négykapujú, drágakő palota [keletkezik]. E tágas és nagy palota kristályból, lápisz lazuliból, rubinból és aranyból készült, tetejét a kívánságokat teljesítő, az uralkodó hatalmának Drágakő drágasága díszíti, és egyéb sokféle drágakőből áll. Közepén, tökéletes, drágakő trónuson az isteni drágakövekből álló lószerszá-mokkal díszes, a zafír színéhez hasonlóan (2v) kék Lovak Királya. Felleg Erejű, rajta a kék HAM szótag, amelyből fény sugárzik. A négy megvilágosodott tevé-kenységet akadálytalanul beteljesíti, így minden vágyott dolgot uralma alá hajt.

⁷¹ Ištaxwai 2006: 12.

⁷² Č. Byamba-Očir szerzetes magángyűjteménye (Arxangai megye, Tariat járás és Jūn xürē Daščoilin kolostor, Ulánbátor). R. Byambā szerzetes, a Varsói Egyetem mongol professzora szíves szóbeli közlése alapján Arxangai vagy Bayanxongor megyei szerzetes.

⁷³ A szövegben szereplő alakok, a Šamatha jógini hagyomány azonosítása további kutatást igényel.

A [fények a HAM-ba] visszaolvadva átalakulnak a nagy tanvédő, Hangáj kánná, kinek lápisz lazuli színű teste úgy ragyog, mint a hegyeket körbeölelő, tízmillió nap; egyarcú, kétkarú, jobb kezében kívánságot teljesítő drágakövet tart az ég felé, bal kezében drágakő lasszót és *kuša* füvet fog, isteni drágakövek díszítik. Testén egymásba kapaszkodó pávával és makarafejjel díszített lápisz lazuli páncél és fehér selyemzászló. Lábán bőrcsizma, fején arany sisak és selyemzagalagos diadém. Kilenc arckifejezéssel⁷⁴ meredten nézi három szemével a márakat és urakat; az eredendő bölcsesség örvénylő tüzének közepén helyezkedik el.

Bal oldalán az élelmet és gazdagságot adó Nagy Hitves–Anya, Szimálíma, kinek testszíne fehér, békés, mosolygós arckifejezésű, egyarcú; két kezében a mágikus erőt [szkr. *siddhi*] vonzó vashorgot és lasszót tart, fehér selyemkelmét visel, drágakő díszek ékesítik, fekete szarvason lovagol.⁷⁵

Az Apa [főalak, Hangáj kán] vezetője, kocsihajtója,⁷⁶ legidősebb fia, Mennydörgés Erejü [herceg], kinek testszíne fekete/sötétbarna, páncélruhát és -sisakot visel, egyenesen áll, fejszét és lasszót fog, és dühödtté kinézetű (3v).

A fő Apa-Anya párostól [Hangáj és hitvese] keletre [helyezkedik el] a kiváló herceg, a fehér testszínű Bátor Erejü, aki a hosszú élet vázáját és vörös lándzsát tart, és tigrisen lovagol. A hercegnő, Megnyugvást Adó fehér testszínű, legyezőt és lótszót tart.

Délen [helyezkedik el] a kiváló herceg, Villám Füzér; sárga testszínű, győzelmi zászlót és drágakövet tart, oroszlánon lovagol. A hercegnő, Kincs Füzér sárga színű, füzért és kígyólasszót fog.

Nyugaton [található] a kiváló herceg, Világ Ura, aki vörös testszínű, vashorgot⁷⁷ és lasszót tart, nagy garudán lovagol. A hercegnő, Lótusz Jókédv tükröt és *kuša* füvet fog.

Északon a zöld színű, Lényeget Látó kardot és háromágú szigonyt tart, sárkányon lovagol. A hercegnő, Tevékenység kékesfekete, fehér kagylót és zászlót emel.

Körülöttük, a négy irányban [helyezkedik el] a fehér Lamta, a sárga Vati, a vörös Rohi és a fekete Blamala (4r). A négy, köztes irányban a sokszínű Tilaka, a sokalakú, kiterjedt árnyékú Saruka, a vérvörös Szezámtörő, az ásványfekete Ég és Föld Ura, a jót és rosszat, igazságot és hazugságot megkülönböztető nyolc, nagy tanácsos, akik mind sokféle, rémisztő eszközzel, mindenféle, lángoló fegyvert tartva, a Tan és a lények ellenségeit egy szempillantás alatt porrá zúzzák.

⁷⁴ Ez a kifejezés az indiai hagyományból érkező kilenc drámai érzésre, arckifejezésre utal (tib. *gar dgu'i ro, gar gyi nyams dgu*).

⁷⁵ Alább, a hercegek és párjaik az öt buddhacsalád színeit viselik.

⁷⁶ Hadvezérnek, parancsnoknak is fordítható.

⁷⁷ A kapcsolódó képen fejszét tart.

Körülöttük foglalnak helyet a Mongólia egében lakozó istenek, nágák és a többi, a nyolc [szellem]csoport és démonok, a magunk segítői és a Tan szerinti láncolatba tartozó istenek, területistenek és gazdaszellemek trónusukon, szerfelett örvendő módon.

Összegzés

A cikkben megkíséreltem a Hangáj kánt és kíséretét leíró szövegrészeket összegyűjteni és lefordítani, valamint egyes területek szöveghagyományát feltárni. A Dagwadarjá által említett, tibeti Drepung kolostorbeli mester, Namhai Szönam Drakpa szövegének fellelése sürgető, mert az az egész Hangáj-szövegkorpusz és a Hangáj kánt és kíséretét leíró szövegek alapja lehet. Ugyanakkor, a XVII–XVIII. században feltehetően több szóbeli hagyomány létezett a Hangáj-hegység különböző részein; ezeket később írásba foglalták.

Nehéz megállapítani, hogy ezek a szövegek az egész Hangáj-hegységhez szólnak-e, azaz Hangáj kánt a Hangáj-hegység gazdaszellemeinek tekintik-e (Vadzsrápáni mellett), avagy egyes vonulatokhoz, mint például az Erdene jü közeli Xangai xairxan. Érdemes megjegyezni, hogy a VII. Pancshen láma és az őt másolók címükben Hangáj kánt gazdaszellemként (tib. *gzhi bdag*) említik, míg más szövegek nagy istenként (tib. *lha chen*), sőt tanvédőként (tib. *chos skyong*) jelölik meg.

Hangáj kánnak és kíséretének általános jellemzői (részletek a táblázatban) a következők: Hangáj kán, főalak békés, mosolygós, fehér színű, egyarcú és kétkarú. Jobb kezében vadzsrát, bal kezében, derekánál vagy ölében drágakővel teli tálat tart. Diadém vagy drágaköves sisak van a fején, testén selyemruha, selyemstóla, lábán csizma. Laza, királyi pózban, trónon ül egy palotában.

Bal oldalán ül hitvесе, a Nagy Hitves – Anyaistennő, akik kék színű, egyarcú és kétkarú. Jobb kezében tükröt, bal kezében drágakővel teli tálat tart.

Keleten, fehér lovon lovagol a Békés Hangáj, aki fehér színű, egyarcú, kétkarú. Jobb kezében vadzsrát, bal kezében lasszót tart. Fején fekete, rókaszőr kucsmát, lábán csizmát visel, továbbá tigris- és leopárdbőr tegezben íj, nyíl van még rajta. Garuda és keselyű a követei. Feladata a betegségek csillapítása.

Délen (vagy jobb oldalon), sárga pej lovon, laza, királyi pózban lovagol az Arany Király nevű, Gyarapító Hangáj. Teste arany színű, sárga ruháján aranyöv van, és csizmát visel. Jobb kezében lángoló drágakövet, bal kezében drágakővel teli tálat tart. Követei kúvik és bagoly. Az érdemeket és a pompát gyarapítja.

Nyugaton (vagy bal oldalon), vörös lovon lovagol az Uraló Hangáj, aki vörös színű, egyarcú, kétkarú, haragos mosolyú, metsző tekintetű. Fején szőrsapka,

lában csizma van. Jobb kezében vashorgot, bal kezében lasszót tart. Varjú és sas a követei.

Északon (vagy elöl), fekete, démoni lovon lovagol a Haragos Hangáj, aki koromfekete, egyarcú, kétkarú, haragos tekintetű. Jobb kezében lándzsa és fejsze van, bal kezében íj és nyíl, továbbá tigris- és leopárdbőr tegezt hord. Holló és vadállat a követei. Feladata, hogy porrá zúzza az ellenséget.

Egyéb kíséretként, a négy mellékégtájban a gyönyörű, Négy Mencun Királynő foglal helyet, valamint több szöveg említi az előtérben elhelyezkedő, fehér bokaszőrű, fekete lovon ülő Nagy Cen Istenséget, a varázslat és erő urát, aki vörös színű, egyarcú és kétkarú, kezeiben lándzsa, íj és nyíl van.

A tibeti szerzők mellett magas szintű, tibeti nyelvtudásról tesznek bizonyosságot a mongol szerzetesek is, akik a XVII. századtól a XX. század fordulójáig írtak Hangáj kánhoz szövegeket. Ezekben, többnyire a tibeti szavak mongol ejtéséből kifolyólag előfordul néhány, jellemző, ortográfiai hiba, például: *i* és *e*, *ta* és *da*, *cha*, *ca* és *ja*; valamint *tsa*, *tsha* és *dza* tévesztése. Mongol kifejezésként az Erdene jū kolostor szövegeibe bekerült a *quyag* (hal. *xuyag*, tib. *khu yag*) 'páncél' szó. Az aspektusok viseletei, például a fekete, rókaszőr kucsma, prémkabát, csizma szintén mongol jellegzetességet mutatnak, amelyek a képi ábrázolásokon még inkább érzékelhetők.

A szövegghagyományban figyelemre méltó az Öwörxangai megyei Erdene jū kolostor Hangáj kán tisztelete, ahol a kolostorvezető, Śīrēt lam újjászületési láncolat mindhárom tagja írt szöveget Hangáj kán tiszteletére (és több, képi ábrázolás maradt fenn az Erdene jū Múzeumban). A kolostor szerzetesei újjáélesztették az éves Hangáj obó áldozat hagyományát az elmúlt évtizedekben, és ismerik, használják az említett szövegeket. A szintén Öwörxangai megyei Arwain xürē Gandanpuncoglin kolostor szerzetesei ugyancsak mutatnak be éves áldozatot a Hangáj-hegység egy másik obójánál (Xangain cagān owō), valamint a havi 29. napi és egyéb, tanvédőknek szóló szertatásokon olvassák a VII. Pancshen láma szövegét. A jelenleg a Tariatīn xürē kolostor újbóli felélesztéséért küzdő Č. Byamba-Očir szerzetes a Hangáj északnyugati végéből, Arxangai megyéből, Tariat környékéről gyűjtötte össze az ottani, egykori szövegeket, például a más hagyományon alapuló Regjensevjiddorj szövegét. Úgy tűnik, hogy ezek a kolostorok az 1990-es felélesztéskor nem használták a Hangáj kán tiszteletére írt szövegeket, az utóbbi évtizedben azonban – fontosnak tartva a régi hagyomány minél pontosabb rekonstrukcióját – a szerzetesek kutatni, használni kezdték őket.

Szerző	Cím	Tibeti cím	Jelenlegi használat	Hangáj kán
I. Širēt lam, Nomč mergen corj Dagwadarjā (1781), Öwörxangai megye, Erdene jū kolostor	Hangáj kán, nagy isten fo-hászálodozata: A vágyakat beteljesítő	<i>lha chen hang ka'i rgyal po'i gsol mchod pa'i re (b)skong zhes bya ba bzhugs so</i>	Nincs használatban.	fehér színű, egyarcú, kétkarú, jobbában vadzsra, baljában drágakővel teli tál, laza, királyi póz
Nomč corj Luwsanbalgan (XVIII. század), Arxangai megye, Jayaīn xürē kolostor (?)	Hangáj kán, nagy isten kiengesztelő szertartása és ételfelajánlása: A minden tettet beteljesítő, kívánságteljesítő drágakő	<i>lha chen hang ka'i rgyal po'i bskang gso gtor tshogs las kun 'grub pa'i yid bzhin nor bu zhe(s) bya ba bzhugs so</i>	Nincs használatban.	békés, fehér színű, egyarcú, kétkarú, jobbában ötágú vadzsra, baljában drágakővel teli tál, laza, királyi póz
I. Širēt lam, Nomč mergen corj Dagwadarjā (1781), Öwörxangai megye, Erdene jū kolostor	Hangáj kán, nagy isten fo-hászálodozata: A szerencsés és kedvező jelek esőjét fakasztó	<i>lha chen khang kas rgyal po'i gsol mchod bkra shis dge mtshan char 'bebs ces bya ba bzhugs so</i>	Használatban van (éves szertartás).	fehér színű, egyarcú, kétkarú, jobbában vadzsra, baljában drágakővel teli tál, laza, királyi póz

	Hítvese	Békés Hangáj	Gyarapító Hangáj	Hatalmas Hangáj	Haragos Hangáj	Egyéb kíséret
						Hítvese, fia, tanácsosa van.
	Bal oldalon: Yum chen lha mo, kék színű, egyarcú, kétkarú, jobbában tükör, baljában kívánságot teljesítő drágakő, körülötte kis nágák		D: Arany Király, arany színű, egyarcú, kétkarú, jobbában lángoló drágakő, baljában drágakővel teli tál, laza, király póz, pej lovon	NY: vörös színű, egyarcú, kétkarú, jobbában vashorog, baljában lasszó, vörös lovon	É: erős, kormfekete színű, haragos, egyarcú, kétkarú, jobbában lándzsa, fejsze, baljában íj, nyíl, lasszó, valamint tegezek; fekete, démoni lovon	Négy Mencun Királynő stb.
	Bal oldalon: Yum chen lha mo, kék színű, egyarcú, kétkarú, jobbában tükör, baljában kívánságot teljesítő drágakő, körülötte kis nágák	K: békés, fehér színű, egyarcú, kétkarú, jobbában vadzsra, baljában lasszó, fehér ruha, tegezek, fehér lovon, garuda és keselyű kíséri, betegségtől óv	D: Arany Király, arany színű, egyarcú, kétkarú, jobbában lángoló drágakő, baljában drágakővel teli, ezüst tál, laza, pózban pej lovon, kuvik és bagoly kíséri, édemet, vagyont gyarapít	NY: vörös színű, egyarcú, kétkarú, jobbában vashorog, baljában lasszó, vörös lovon, varjú és sas a követei	É: erős, fekete színű, haragos, egyarcú, kétkarú, jobbában lándzsa, fejsze, baljában íj, nyíl, fekete, démoni lovon; holló és vadállat a követei, porrá zúzza az ellenséget	Nagy Cen Istenség, Négy Mencun Királynő stb.

Szerző	Cím	Tibeti cím	Jelenlegi használat	Hangáj kán	
I. Širēt lam, Nomč mergen corj Dagwadarjā (1789), Öwörxangai megye, Erdene jū kolostor	A tanvédőként megtestesült, nagy tankirály, a Haragos Hangáj gyakorlata: Az ellenséget és másokat szétvágó borotva	<i>bstan bsrung sprul pa'i chos rgyal chen po hang kas drag po'i las byang dgra sogs gcod pa'i spu gri zhes bya ba bzhugs so</i>	Nincs használatban.		
II. Širēt lam Iščültempuncog (1852), Öwörxangai megye, Erdene jū kolostor	Hangáj kán, nagy isten főhászálodozata: A megvilágosodott cselekedetek gyors megvalósítása	<i>lha chen hang ka'i rgyal po'i gsol mchod 'phrin las myur 'grub ces bya ba</i>	Nincs használatban.	fehér színű, egyarcú, kétkarú, jobbában arany vadzsra, baljában drágakövel teli tál, laza, királyi póz	
III. Širēt lam Gončigjancan (1858–1937), Öwörxangai megye, Erdene jū kolostor	Hangáj kán, nagy isten főhászálodozata: A megvilágosodott cselekedetek gyors megvalósítása	<i>lha chen hang ka'i rgyal po'i gtor chog 'phrin las myur grub zhes bya ba</i>	Használatban van (éves szertartás).	békés, fehér színű, egyarcú, kétkarú, jobbában Buddha-szobor és szent kötet, baljában fehér virágot tartó gyermek, laza, királyi póz	

	Hítvese	Békés Hangáj	Gyarapító Hangáj	Hatalmas Hangáj	Haragos Hangáj	Egyéb kíséret
					tanvédő, tankirály, fekete színű, temetői ékszerek, egykarcú, négykarcú, jobbában lándzsa, fejsze, baljában íj, nyíl, laszszó; tegeztek	sok mára
	Bal oldalon: Yum chen lha mo, kék színű, egyarcú, kétkarú, jobbában tükkör, baljában kívánságot teljesítő drágakő, körülötte kis nágák	K: békés, fehér színű, egyarcú, kétkarú, jobbában vadzsra, baljában lasszó; tegeztek, fehér lovon, garuda és keselyű kíséri	D: Arany Király, arany színű, egyarcú, kétkarú, jobbában lángoló drágakő, baljában drágakővel teli tál, laza pózban, pej lovon, kuvik és bagoly kíséri	NY: erős, vörös színű, egyarcú, kétkarú, jobbában vashorog, baljában lasszó, vörös lovon, varjú és sas a követei	É: erős, fekete színű, egyarcú, kétkarú, jobbában lándzsa, fejsze, baljában íj, nyíl, fekete, démoni lovon, holló és vadállat a követei	Nagy Cen Istenség, Négy Mencun Királynő stb.
	Csak megemlítve	Csak megemlítve	Csak megemlítve	Csak megemlítve	Csak megemlítve	Nagy Cen Istenség, Négy Mencun Királynő, Bayanjürx, Sogót, Orhon nágái stb.

Szerző	Cím	Tibeti cím	Jelenlegi használat	Hangáj kán
VII. Pancshen láma, Palden Tenpai Nyima (1782–1853), Öwörxangai megye, Arwain xürē kolostor	Hangáj kán, gazdaszellem kiengesztelő áldozatának összes segédlete	<i>gzhi bdag hang kas rgyal po'i bskang gso cha lag tshang ba</i>	Használatban van (havi szertartás).	békés, fehér színű, egyarcú, kétkarú, jobbában arany vadzsra, baljában drágakővel teli tál, laza, királyi póz, követői garuda és keselyű
Jese Cshöpel gese (1762–1838), Arxangai megye, Tariatīn xürē kolostor	Hangáj kán, gazdaszellem szellemi támaszának [sztúpa] megvalósítása: A minden kívánság esőjét hullató	<i>gzhi bdag khang ka'i rgyal po'i thugs rten dngos grub 'dod dgui'i char 'bebs</i>	Nincs használatban.	Ua.
Lamīn gegēn Luwsandanjanjancannak 1639–1704) tulajdonított szöveg, Bayanxongor megye, Lamīn gegēnī xīd kolostor (?)	A tíz, erényes jellel rendelkező Hangáj kán füstáldozatának bemutatási módja	<i>dge mtshan bcu ldan lha tshan hang gas rgyal po la bsang mchod 'bul tshul bzhugs so</i>	Nincs használatban.	Ua.
Regjensewǰiddorǰ szerzetes (XVIII. század), Arxangai megye (?)	A Nagy tanvédő, Hangáj kánnak és kíséretének fohászáldozata: A minden vágyott dolgot megadó, kívánságteljesítő fa	<i>chos skyong chen po hang ka'i rgyal po 'khor bcas kyi gsol mchod dgos 'dod kun byung dpag bsam 'khri shing</i>	Magánhasználatban van.	lápisz lazuli színű, kék lovon, egyarcú, kétkarú, jobbában kívánságot teljesítő drágakő, baljában drágakő lasszó és <i>kuśa</i> fű

	Hítvese	Békés Hangáj	Gyarapító Hangáj	Hatalmas Hangáj	Haragos Hangáj	Egyéb kíséret
	Négy Yum chen lha mo		Jobb: Aranykirály, arany színű, egyarcú, kétkarú, jobbában lángoló drágakő, baljában drágakővel teli, ezüst tál, pejló, laza, királyi póz, mu, jaksa, kuvik, bagoly kíséri	Bal: rubinvörös, mérges, egyarcú, kétkarú, jobbában vadzsra és vashorog, baljában lasszó, vörös lovon, héja és sas a követői	Elöl: koromfekete, temetői ékszerek, egyarcú, négykarú, jobbában lándzsa, fejsze, baljában íj, nyíl, lasszó; tegeztek, démoni lovon	Négy Mencun Királynő stb.
	Ua.		Ua.	Ua.	Ua.	Ua.
	Ua.		Hiányzó oldal	Hiányzó oldal	Ua.	Ua.
	Bal oldalon: Yum chen lha mo Szimálíma, fehér, egyarcú, kétkarú, kezében vashorog és lasszó, fekete szarvason lovagol					Előtte: vezetője, vagyis kocsihajtója: legidősebb fia és még 4 herceg-hercegnő pár stb.

Felhasznált irodalom

Elsődleges források

- Batbold, D. (ed.) 2012. *Bayanxongor nutgīn taxilgat ūl, usnī sudar* [Bayanxongor megye áldozati hegyeinek és vizeinek szent szövegei]. Ulānbātar.
- Blo bzang zhi ba: *Lha chen hang ka'i rgyal po'i gsol mchod pa'i re (b)skong zhes bya ba bzhugs so* [Luwsanšiwa: Hangáj kán, nagy isten fohász-áldozata: A vágyakat beteljesítő]. Mongol Nemzeti Könyvtár, S: NL10680-068, pekingi fanyomat, ff. 12r–16v, 52x10 cm.
- “bsTan bsrung sprul ba'i chos rgyal chen po hang kas drag po'i las byang dgra srog gcod pa'i spu gri.” [A tanvédőként megtestesült, nagy tankirály, a Haragos Hangáj gyakorlata: Az ellenséget és másokat szétvágó borotva.] dPal rdo rje 'jigs byed la brten pa'i bla ma'i rnal 'byor sogs, 173–86. Buddhist Digital Resource Center (BDRC), http://purl.bdrc.io/resource/MW1NLM85_O1NLM85_011 (utolsó letöltés: 2025.10.21.). [BDRC bdr:MW1NLM85_O1NLM85_011]
- BsTan pa'i nyi ma: „gZhi bdag khang ka'i rgyal po'i bskang gso cha lag tshang ba (gzhi bdag).” [Hangáj kán, gazdaszellem kiengesztelő áldozatának összes segédlete.] *gSung 'bum bstan pa'i nyi ma*, vol. 6, bKras lhun chos sde tshogs pa, 1990, 949–964. Buddhist Digital Resource Center (BDRC), purl.bdrc.io/resource/MW6205_0FBBC1. [BDRC bdr:MW6205_0FBBC1] (utolsó letöltés: 2025. 10. 21.)
- “Chos skyong chen po hang ka'i rgyal po 'khor lo bcas kyi gsol mchod dgos 'dod kun 'byung dpag bsam 'khri shing.” [A nagy tanvédő, Hangáj kánnak és kíséretének fohászáldozata: A minden vágyott dolgot megadó, kívánságteljesítő fa.] *gSang ba'i bdag po dpal phyag na rdo rje bskang bshags bstod bskul dang bcas pa sogs*, pp. 235–62. Buddhist Digital Resource Center (BDRC), http://purl.bdrc.io/resource/MW1NLM5031_O1NLM5031_016 (utolsó letöltés: 2025.10.28.). [BDRC bdr:MW1NLM5031_O1NLM5031_016]
- Dkon mchog rgyal mtshan: *Lha chen hang ka'i rgyal po'i gtor chog 'phrin las myur grub zhes bya ba* [Gončigjancan: Hangáj kán, nagy isten áldozati sütemény felajánlása: A megvilágosodott cselekedetek gyors megvalósítása]. Damdinszüren Házi Múzeum, TH-25. 1273, fanyomat, ff. 1r–17v.
- “gZhi bdag khang ka'i rgyal po'i thugs rten dngos grub 'dod dgu'i char 'bebs sogs.” [Hangáj kán, gazdaszellem szellemi támaszának [sztúpa] megvalósítása: A minden kívánság esőjét hullató.] Buddhist Digital Resource Center (BDRC), purl.bdrc.io/resource/MW1NLM5030. (utolsó letöltés: 2025. 11. 11.). [BDRC bdr:MW1NLM5030]
- “Lha chen hang ka'i rgyal po'i gsol mchod bkra shis dge mtshan char 'bebs.” [Hangáj kán, nagy isten fohászáldozata: A szerencsés és kedvező jelek esőjét fakasztó.] *bGegs sel gyi khrid sdug bsnal kun sel rje rin po ches mdzad pa sogs*, pp. 72–91. Buddhist Digital Resource Center (BDRC), http://purl.bdrc.io/resource/MW1NLM3299_O1NLM3299_005 (utolsó letöltés: 2025. 11. 11.). [BDRC bdr:MW1NLM3299_O1NLM3299_005]
- “Lha chen hang kas rgyal po gsol mchod 'dod pa'i re skong.” [Hangáj kán, nagy isten fohászáldozata: A vágyakat beteljesítő.] *Chos skyong yid bzhin nor bu rnam lnga'i mngon rtogs bskang bshags gtor 'bul bstod pa dang bcas pa sogs*, pp. 121–30. Buddhist Digital Resource Center (BDRC), http://purl.bdrc.io/resource/MW1NLM4519_O1NLM4519_016 (utolsó letöltés: 2025. 11. 25.). [BDRC bdr:MW1NLM4519_O1NLM4519_016]

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Altanjajā, L. – Narantuyā, D. – Narancacral, D. 2000. *Ix šütēni oron Erdene jū. Erdene Zuu. A Home for most Sacred and Precious Religious Holy Objects.* Ulānbātar.
- Batmönx, N. 2022. „Erdene jū xīdīn širēt lam A. Gončogjancangiin joxioson Xangai xanī taxilgīn jan üil [Az Erdene Jū kolostor apátja, A. Gončogjancan által írt Hangáj kán áldozati gyakorlat].” *Acta Historica Mongolica* 23.3: 26–37.
- Béres Judit 2024. *Qinghai mongoljainak tibeti nyelvű népköltészete: az amdói népdalok és az a rig vitadalkok* (Ph.D. disszertáció, ELTE BTK). Budapest.
- Birtalan Ágnes 1996. „Obó hagyományok a mai Mongóliában.” In: Birtalan Ágnes (szerk.) *Tanulmányok a mongol népi hiedelemvilágról.* (Őseink nyomán Belső-Ázsiában I.) Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 4–19.
- Charleux, Isabelle 2024. „On Several *Thang Kas* depicting Mongol Mountain Deities.” In: Osamu Inoue – Agata Bareja-Starzyńska – Quanrong (eds.) *Felicitation Volume for Prof. Choyiji.* Hohhot: Nei Menggu daxue chubanshe, 373–399.
- Dawādorj, J. (trans.) 2024. *Erdenejūgīn širēt lamtan Gončogjalcan: Agū ix tenger Xangai xānī taxilgīn jan üil* [Gončogjalcan, az Erdene jū apátja: Hangáj kán, nagy isten áldozati gyakorlat]. Ulānbātar.
- Fleming, Zara – Lkhagwademchig, J. Shastri 2011. *Mongolian Buddhist Art: Masterpieces from the Museums of Mongolia.* Vol. I, Part 1&2: Thangkas, Embroideries, and Appliqués. Chicago: Serindia Publications.
- Hoffmann, Helmut 2001. *A tibeti műveltség kézikönyve.* Ford. Csatlós Péter. Budapest: Terebess Kiadó.
- Ištawxai, Š. 2006. *Nom joxiol tūrwisan mongol lam narīn bürtgel* [Mongol szerzetes írók jegyzéke]. (Ford. S. Dawābayar.) Ulānbātar.
- Kelényi Béla – Vinkovics Judit 1995. *Tibeti és mongol buddhista tekercsképek.* (A buddhizmus művészete 2.) Budapest: Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum.
- Nebesky-Wojkowitz, René de 1996 [1956]. *Oracles and Demons of Tibet: The Cult and Iconography of the Tibetan Protective Deities.* Delhi: Book Faith India.
- Süxbātar, O. 1999. „Xangai xanī sangīn sudar [Hangáj kán füstáldozati szövege]”. In: L. Xürelbātar (ed.) *Lamīn gegēn Luwsandanjanjancan (1639–1704), Erdem šinjilgēnī bičig.* Ulānbātar 79–85.
- Teleki, Krisztina 2020. „Khalkha Zaya Pandita’s Smoke Offering Rituals to the Khangai Mountain Range.” In: Vesna A. Wallace (ed.) *Sources of Mongolian Buddhism.* Miami, New York: Oxford University Press, 207–225. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190900694.003.0010>
- Teleki, Krisztina 2022. „Lamiin Gegeen’s Smoke Offering Ritual to the Khangai Mountain Range.” In: Ágnes Birtalan – Krisztina Teleki – Judit Béres (eds.) *Aspects of Mongolian Buddhism 3: Tradition and Innovation.* Budapest: L’Harmattan, 102–111.
- Teleki Krisztina 2024a. „Šiwa širēt Luwsan šiwa, mongol buddhista szent Hangáj-hegységhez írt áldozati szövege.” *Távol-keleti Tanulmányok* 16.1: 49–73. <https://doi.org/10.38144/TKT.2024.1.2>
- Teleki Krisztina 2024b. „The Seventh Panchen Lama’s Smoke Offering Ritual devoted to Khangai Khan, Protector of the Khangai Mountains in Mongolia.” *Mongolica. An International Journal of Mongol Studies* 55. Ulaanbaatar, 285–302.
- Teleki, Krisztina 2025a. „Shiwa Shireet Luwsanshiwa’s Smoke Offering Ritual to the Khangai Mountains.” In: Ágnes Birtalan – Krisztina Teleki – Krisztina Szótér (eds.) *Aspects of Mongolian Buddhism 4: Animal, Plants, Nature and Bioethics in Mongolian Buddhism.* Budapest: L’Harmattan, 191–212.

- Teleki Krisztina 2025b. „Spread and Usage of Lamiin Gegeen Luvsandanjanjantsan’s Offering Text(s) devoted to Khangai Khan.” In: D. Lxagwasüren (ed.) *Lamiin gegēn Luvsandanjanjancan xutagt 385 – Tīx soyl*. Ulānbātar (megjelenés alatt).
- The Treasury of Lives: Nam mkha’ bsod nams grags pa. <https://treasuryoflives.org/biographies/view/nam-mkha%27-bsod-nams-grags-pa/6955> (utolsó letöltés: 2026. 04. 26.)
- Tulisow, Jerzy – Inoue, Osamu – Bareja-Starzyńska, Agata – Dziurzyńska, Ewa (eds.) 2012. *In the Heart of Mongolia. 100th Anniversary of W. Kotwicz’s Expedition to Mongolia in 1912*. Cracow: Polish Academy of Arts and Sciences.
- Wallace, Vesna A. 2015. „Buddhist Sacred Mountains, Auspicious Landscapes, and Their Agency.” In: Vesna A. Wallace (ed.) *Buddhism in Mongolian History, Culture, and Society*. New York: Oxford University Press, 221–240. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199958641.003.0012>

Melléklet – A tibeti szövegek átírása

A közölt szöveg a megadott kéziratok fanyomata, leirata. A lábjegyzetben megadott olvasat a szerző javaslata, vagy valamely más forrásban található variáns olvasat. A fordítások ezeket a javításokat tükrözik.

I. Šiwa širēt Luwsanšiwa (1682–1745), Arxangai megye, Širētīn xūrē kolostor⁷⁸

(12v) ... mdun gyi nam mkhar mdzes sdug gzhal yas khang/ rin chen las grub gru bzhi sgo bzhi pa/ mu tig do shal drin chung g.yer khas spras/ mda’ yab pu shud⁷⁹ (13r) nor bu’i tog dang bcas/ sna tshogs yid ’ong pho brang chen po’i nang/ sna mang rin chen ’bar ba’i khri steng na/ bstan dgra ’dul byed mthu rtsal hang ka’i rgyal/ sku mdog dkar po zhal gcig phyag gnyis pa/ phyag g.yas rdo rje g.yon pas nor gzhong bsnams/ lha rdzas na bza’ sku dang dbu la gsol/ btsun mo sras blon tshogs kyis yongs bskor nas/ dgyes pa’i khri la ’dzum zhal brtan par zhugs/ ...

Nomč corj Luwsanbalgan (XVIII. század), Arxangai megye, Jayaīn xūrē kolostor (?)

(2r) ... phyag rdor dang hang ka’i sku rten yod na bkram/ ... stong pa’i ngang SUM las ri rgyal lhun po’i steng du BHRUM las gzhal yas khang gru bzhi sgo bzhi pa/ mda’ yab pu shu la sogs pa mtshan nyid thams cad dang ldan pa’i nang du/ BHRUM las rin

⁷⁸ Szövegpárhuzam: “Lha chen hang kas rgyal po gsol mchod ’dod pa’i re skong.”

⁷⁹ pu shud] em. pu shu.

po che'i khri'i steng du/ PHAM las padma dang ROM las nyi ma'i dkyil 'khor gyi steng du/ HŪM las byung ba'i zhi ba'i hang ka'i rgyal po sku mdog dkar po/ zhal gcig phyag gnyis pa g.yas gser gyi rdo rje rtse lnga pa bsnams pa/ g.yon nor bus gang ba'i gzhong pa 'dzin pa/ zhal 'dzum pa dang spyar dgyes pa'i gzigs pa/ rin po che'i rgyan dang dar sna tshogs lhab lhub tu gsol ba/ dbu la rin chen phrog zhu gsol ba/ zhabs gnyis rgyal po rol pa'i (2v) stabs kyis bzhugs pa/ de'i g.yon du pad nyi steng du MAM las yum chen lha mo sku mdog sngo bsangs yid tu⁸⁰ 'ong ba/ zhal gcig phyag gnyis pa/ g.yas snang srid ston pa'i me long dang/ g.yon yid bzhin nor bu 'dzin pa/ spyan mdzes pa dbu la rin chen rtse phran gsol ba/ zhabs gnyis sems dpa'i skyil krung gis bzhugs pa/ lhor rgyas pa'i hang ka'i gser gyi rgyal po sku mdog dkar la ser ba'i mdangs chags pa/ zhal gcig phyag gnyis pa/ dbu la rin chen phrog zhu gsol ba/ sku la gos ser slog pa gsol zhing gser gyi ska rags bcings pa/ zhabs la sag lham yu ring gyon pa/ phyag g.yas kyis rin chen 'bar ba dang/ phyag g.yon dngul gzhong rin chen gang ba dkur rten⁸¹ bsnams pa/ rgyal (3r) po rol ba'i⁸² stabs kyis ngang pa yu⁸³ rngog la chibs pa/ nub tu dbang gi hang ka'i lha chen sku mdog dmar gsal zhal gcig phyag gnyis po⁸⁴/ khro 'dzum zhing spyan 'bur tshugs gzigs shing dbu la gcan zhwa sprin ltar 'thibs pa/ sku la gcan thul gyon cing gser dngul/ 'bar ba'i cha ru can/ phyag g.yas lcags kyu dang g.yon zhags pa 'dzin pa/ rta dmar bang mgyogs la chibs pa/ byang tu drag po'i skur ston hang ka'i sku mdog smug nag zhal gcig phyag gnyis pa/ spyan gsum dgra la sngang⁸⁵ mig gzigs pa/ sma ra dang smin ma me ltar 'bar zhing/ zhal 'am btsigs⁸⁶ mche ba 'phyar zhing/ dbu la rin chen rmog zhwa gsol ba'i gtsug tu rnga dar cod pañ btsugs pa/ sku la lcags khrab gzhu ba can (3v) rdzab⁸⁷ dang brgyan⁸⁸ cha lu gu rgyud dang gser gyi tril⁸⁹ chung can/ phyag g.yas mtung⁹⁰ dang dgra sta 'phyar zhing/ g.yon mda' gzhu zhags pa 'dzin pa/ stag ral zzig shub⁹¹ dang ral gri sked la bcings btud⁹² rta nag po la chibs pa/ de'i phyogs bzhin sman btsun rgyal mo bzhi zhal gcig phyag gnyis pa/ sku mdog dkar rang ser dang dmar dang dkar la dmar ba'i mdangs chags pa/ 'dzum bag 'jo sgeg dang ldan pa sku la bkra ba za 'og gsol zhing/ phyag na mda' dar me long dang nor gzhong pa dang/ mtung⁹³ dang lcags kyu bsnams pa/ dar dang rin chen rgyan gyis rgyan pa/ g.yu 'brug dang chu

⁸⁰ tu] em. du.

⁸¹ dkur rten] em. dkur brten.

⁸² rol ba] em. rol pa'i.

⁸³ yu] em. spu.

⁸⁴ po] em. pa.

⁸⁵ sngang] em. sngangs.

⁸⁶ btsigs] em. gtsigs.

⁸⁷ rdzab] em. rdzob.

⁸⁸ brgyan] em. rgyan.

⁸⁹ tril] em. dril.

⁹⁰ mtung] em. mdung.

⁹¹ shub] em. zzig shubs.

⁹² btud] em. bdud.

⁹³ mtung] em. mdung.

*rta dang sha rgyas dang dre'u la chibs pa/ gzhan yang mtun tu*⁹⁴ *sras dang sras mo dang g.yas na nang blon brgya dang phyi blon stong phrag dang/ g.yon na nor bsrung phyugs bdag dang/ zhi rgyas (4r) dbang drag gi 'khor yid du 'ong ba'i lha dang lha mo dang rmu dang gnod sbyin dang btsan dmar dang bdud nag 'bum 'bum dang/ klu mo ma mo mang pos bskor ba*

I. Śīrēt lam, Nomč mergen corj Dagwadarjā (1781), Öwörxangai megye, Erdene jū kolostor⁹⁵

(2v) ... *stong pa'i ngang las rang gi mdun du ri'i rgyal po'i rtse mo gnas la snyeg*⁹⁶ *cing rtsa ba sa gzhir khyab pa/ ri phran mang pos mtha' nas skyob cing ne spangs*⁹⁷ *me tog rtsi shing nags tshal rnam par bkra ba/ gangs ri dang g.ya' (3r) ri brag ri mang pos rngams*⁹⁸ *shing brjid pa'i phyogs bcur chu phran dang chu klung dal gyis 'bab pa/ mtsho dang rdzing bu skar ltar bkram pa la chu bya sna tshogs kyis skad snyan par sgrogs cing dga' zhing 'phyo la lding ba/ bya dang gcan gzan glog ltar 'khyug cing ri dwags mang pos sprin ltar 'khrigs pa/ ri rgyal de'i rtse mor 'ja' mtshon*⁹⁹ *'khrigs pa'i dbus su rin po che las grub pa'i gzhai yas khang mdzes zhing yid phrog pa rgyal mtshan dar 'phan la sogz pa rgyan tshogs kyis brgyan pa'i nang du rin po che sna lnga'i khri steng su/ lha chen hang kas rgyal po sku mdog dkar la 'od zer 'phro ba mdzum*¹⁰⁰ *bcas dgyes pa'i spyan gyis gzijs pa/ phyag g.yas na gser gyi rdo rje dang/ g.yon pas nor bus bkang bas gzhong pa bsnams pa/ sku la dar dkar 'ja' ris can gyi na bza' lhab lhuv tu gsol ba/ dbu la rin po che rtse phran gyi brog*¹⁰¹ *zhwa dang rin po che brgyan sna tshogs pas spras pa/ zhabs la sag lham gsol zhing rgyal po rol pa'i tshul gyis bzhugs pa 'khor du lha phran mang pos bskor ba/ de'i g.yon du yum chen lha mo sku mdog sngo bsangs yid du 'ong ba/ phyag g.yas na snang srid gsal bar ston pa'i me long dang/ g.yon pas yid bzhin nor bu 'dzin ching 'dod dgu'i dpal 'byor zas nor longs spyod char ltar 'bab pa/ (3v) sku la dar sna tshogs kyi bza' dang rin po che'i brgyan gyis spras shing dgyes pa'i tshul gyis klu phran stong gis bskor nas bzhugs pa/ de dag gi shar du zhi ba'i lha chen sku mdog dkar po zhi zhing 'dzum pa'i nyam can*¹⁰² */phyag g.yas na rdo rje dang/ g.yon pas zhags pa bsnams pa/ sku la dar dkar gyi na bza' dang dbu la gser gyi rdo rje rtse lngas mtshan*

⁹⁴ *mtun tu*] em. *mdun du*.

⁹⁵ Szövegpárhuzam “Lha chen hang ka'i rgyal po'i gsol mchod bkra shis dge mtshan char 'bebs.”

⁹⁶ *snyeg*] em. *snyegs?*

⁹⁷ *ne spangs*] em. *ne'u sreng*.

⁹⁸ *rngams*] em. *rngam*.

⁹⁹ *mtshon*] em. *'ja' tshon*.

¹⁰⁰ *mdzum*] em. *'dzum*.

¹⁰¹ Szövegváltozatban *brog*] em. *'phrog*.

¹⁰² Szövegváltozatban *nyams ldan*] em. *nyams can*.

pa'i wa nags¹⁰³ zhwa gsol ba/ stag ral gzigs shubs dang bcas pa'i mda' gzhu sked nas bcings pa/ sga srab dang bcas pa'i rta dkar po la chibs pa/ yid 'ong lha dang lha mos bskor nas khyung dang bya rgod pho nyar 'gyed cing nad gdon bar chad¹⁰⁴ bsrung ba'i 'phrin las mdzad pa/ lhor rgyas pa'i lha chen gser gyi rgyal po sku mdog dkar la ser ba'i mdangs can dbu la rin po che 'brog¹⁰⁵ zhwa dang sku la gos kyi slog pa gsol zhing rin po ches spras gser gyi ske rags can/ zhabs la sag lham gsol ba/ phyag g.yas na rin po che 'bar ba dang/ g.yon pas dngul gzhong nor bus bkang ba dku la brten nas 'dzin pas tshe dang bsod nams dpal 'byor mnga' thang rgyas par mdzad pa/ zhabs ni rol ba'i tshul ni rta mchog ngang dkar la 'chibs cing rmu dang gnod sbyin gyis bskor nas srin bya 'ug pa pho nyar 'gyen pa/ nub tu dbang gi lha chen sku mdog dmar gsal mdangs ldan smin ma sma ra ring du 'phyang zhing khro 'dzum spyen ni 'bur tshugs gzigs pa/ dbu la byan¹⁰⁶ zhwa dang sku (4r) la byan thul brjid chags gsol zhing gser dngul 'bar ba'i cha ru can/ phyag g.yas na khams gsum mi nor longs spyod thams cad dbang du bsod pa'i lcags kyu dang/ g.yon pas dam nyams dgra bgegs 'ching bar byed pa'i zhags pa bsnams shing rta dmar po la 'chibs pa/ btsan dmar 'bum gyis bskor cing khug sgra dang sgred sgra de ri ri¹⁰⁷ sgrog cing khwa dang bya¹⁰⁸ blag pho nyar 'gyed pa/ byang du drag po'i lha chen 'jigs su rung ba sku mdog smug nag spyen ni sdang mig dgra la gzigs shing smin ma sma ra me ltar 'bar ba/ zhal ni 'am gtsigs (?) mche ba 'phyang ba/ dbu la rin po che'i rmog zhwa rnga dar gyi cod pan can dang/ sku la gos kyi khu yag gsol ba/ rja ba¹⁰⁹ dang rgyan cha lu gu rgyud du gser gyi dril chung si li li 'phyang ba/ phyag g.yas na mdung dang dgra sta 'phyar zhing g.yon pas mda' gzhu 'dzin pa/ bdud rta nag po la 'chibs cing bdud dmag mang pos bskor nas skyob sgra dang sod sgra de ri ri¹¹⁰ sgrog cing bya rog gcan gzan pho nyar 'gyed pas/ gnod byed dgra bgegs rdul du rlog par byed pa/ mtshams bzhir lha yi sman btsun rgyal mo chen po bzhi sku mdog dkar ser dmar dang dkar la dmar ba'i mdangs chags pa 'dzum zhing sgeg pa'i nyams dang ldan pa/ sku la bkra ba'i za 'og gsol ba phyag na mda' dar me long nor gzhong mdung dang lcags kyu bsnams shing (4v) rin po che rgyan sna tshogs kyis sku la brgyan pa/ la la g.yu 'brug dang chu rta/ la la sha rkyang dang dre'u 'chibs pa/ 'khor du klu dang sman mos bskor ba/ mthu rdzu 'phrul bzod par dka' bas thog ser nad yams dgra la gtod zhing/ mi zad nor gyi bdag po mdzad nas sgrub pa po la nad yams bar chad zhi zhing phun tshogs nor gyi dngos grub stsol bzhin bzhugs pa/ de rnams kyi mdun du sku mkhar dmar po'i nar shed na lha btsan chen po mthu stobs dbang phyug sku mdog dmar la ser ba'i mdangs can/ phyag na mdung dang mda' gzhu bsnams shing rta nag rting dkar la 'chibs

¹⁰³ nags] em. nag.

¹⁰⁴ add. thams cad zhi zhi, jelen szövegváltozatban nem hagyományozódik.

¹⁰⁵ 'brog] em. brog.

¹⁰⁶ byan] em. byang (?), szövegváltozatban can van mindkét byan helyett ebben a mondatban.

¹⁰⁷ de ri ri] em. di ri ri.

¹⁰⁸ bya] em. bya glag.

¹⁰⁹ rja ba] em. rdza ba.

¹¹⁰ de ri ri] em. di ri ri.

*nas mkha' 'gro lha sman*¹¹¹ *la sogs pa'i ched*¹¹² *lcam dpon g.yog 'khor dpag tu med pas bskor ba/ de dag gi mtha' skor du nang gi blon po brgyad*¹¹³ */ phyi'i blon po stong re re la'ang 'khor g.yog bsam gyis mi khyab pa dang/ mdun na bu dang bu mo g.yon na nor bsrung phyug bdag sogs 'khor gyi bskor ba/ gzhan yang sa phyogs yul phyogs 'di rnams la gnas pa'i sa bdag gzhi bdag klu bdud/ klu btsan/ lha klu/ btsan dang gnyan/ dmu dang lha/ bdud 'drel*¹¹⁴ *sogs pa sprul pa yang sprul bsam gyis mi khyab pa gnam sa bar snang gi khyon 'gengs pa spyang drans pa ni/ bdag mdun gyi thugs ka'i HŪM las 'od zer 'phros te/ lha yi yul la sogs pa'i gar bzhugs rdo rje'i pho brang nas/ dgra lha chen (Sr) po hang kas rgyal po dang/ zi ling gi yi chu bo nas yum chen lha mo dang/ g.yu mtsho gser mtsho dung mtsho rin chen mtsho nas sman btsun rgyal mo bzhi dang/ khu khu nos gyi ri bo nas lha btsan chen po dang/ gzhan yang od hong theng ge re/ pu rin han/ heng thas han/ han u la/ tshog tu u la la sogs pa rnams la 'khor pa'i hal ha'i yul gru'i yul lha gzhi bdag 'khor dang bcas pa skad cig gis spyang drangs/ dung dkar ssub cha sil snyan rnga sogs rol mo'i dbyangs dang g.yab dar dang bcas pa/... SŌ sngon gyi bskal pa'i dang po la/ steng mchog lha yi gnas mchog na/ rin chen sna lnga'i khri stengs su/ hang kas lha yi ded dpon che/ skabs gsum pa yi mgon skyabs mdzad/ sku mdog dkar la 'od zer 'phros/ dbu la dar gyi cod paṅ gsol/ sku la dar dkar 'ja' rigs*¹¹⁵ *gsol/ rnam mang rin chen rgyan gyis spras/ 'khor du lha phran mang pos bskor/ rgyal mtshan dar phan*¹¹⁶ *ldems se ldems/ lha mo'i sil snyan khro lo lo/ lha sprug*¹¹⁷ *gar byed khyug se khyug/ pho lha hang kas 'khor dang bcas/ lha yi yul las spyang 'dren no/ rdzu 'phrul stobs kyis myur du byon/ mchod pa'i gnas 'dir gshegs su gsol/*

I. Śīrēt lam, Nomč mergen corj Dagwadarjā (1789), Öwörxangai megye, Erdene jū kolostor¹¹⁸

.... (1v) *HŪM chos nyid nam mkha'i klong yangs nas/ chos rnams sna tshogs dang shar ba/ rang bzhin med te*¹¹⁹ *chu zla 'dra/ thugs rje chen pos kun la khyab/ snying po ye shes E WAM dbyings/ yongs gyur pa las rang gi mdun/ 'byung lnga'i ri rab lhun grub steng/ rin chen sna tshogs las grub mkhar/ rgya phibs lcags ri lcog gis mdzes/ nang thod skam rlon rab brtsegs par/ rus pa'i ka gdung lcam dral la/ sha dang bdud rtsis thog zhal*

¹¹¹ *lha sman*] em. *lha min*.

¹¹² *ched*] em. *mched*.

¹¹³ *brgyad*]] em. *brgya*.

¹¹⁴ *drel*]] em. 'dre.

¹¹⁵ 'ja' rigs] em. 'ja ris.

¹¹⁶ *dar phan*] em. *dar 'phan*.

¹¹⁷ *lha sprug*] em. *lha phrug*.

¹¹⁸ "bsTan bsrung sprul ba'i chos rgyal chen po hang kas drag po'i las byang dgra srog gcod pa'i spu gri."

¹¹⁹ *te*] em. *de*.

byas/ mi mgo 'i tog dang zhing lpags 'phyar/ nang khrol rgyu ma 'i dra phyed 'phyar/ sha rus spungs shing khram zhag 'bab/ bzod dka 'i 'jigs rung gzhäl yas dbus/ rin chen rus pa bangs¹²⁰ ro rnam/ phan tshun bsnol brtsigs khri steng du/ bstan bsrung chos rgyäl hang kas ni/ 'jigs rung drag po 'i skur ston pa/ sku mdog smug nag chen po la/ spyän ni ldang mig dgra la zgigs/ smin ma sma ra me ltar 'bab/ zhal ni 'am gtsigs mche ba 'phyar/ dbu la rin chen rmog zhwa gsol/ rnga dar cod pan pu ru ru/ sku la gos kyi khu yag gsol/ rdzab dang rgyan cha lu gu rgyud/ gser gyi dril chung se li li/ phyag g.yas mdung dang dgra sta 'phyar/ g.yon pa mda' gzhu zhags pa 'dzin/ stag ral g.yas la gzig shubs (2r) g.yon/ chibs su bdud rta nag po chibs/ 'khor du bdud dmag mang pos bskor/ rgyob sgra sod sgra di ri ri/ mda' sgra gzhu sgra sbring sa sbring/ bya rog gcan gzan pho nyar 'gyed/ khro bo 'i rnam par rol pa la/ dbang phyug MAHÄDEVA dang/ gsang yul 'jigs rung blon po dang/ ru 'dren sde bzhi la sogs pa/ snang srid sde brgyad dmag tshogs dang/ 'khol po yang 'khol bran g.yog bcas/ dpag tu med pas bskor bar gyur/

II. Širēt lam Iščültempuncog (1852), Öwörxangai megye, Erdene jü kolostor

(2r) ... stong pa 'i ngang las rang gi mdun du ri yi rgyäl po ri phran¹²¹ mang pos mtha' nas skyob cing ni spangs¹²² me tog rtsi shing nags tshal la sogs pa du mas brgyan cing/ ri rang¹²³ chu phran dang chu klung dal gyis 'bab pa/ mtsho dang rdzing bu rnam par bkram¹²⁴ ba la/ chu bya sna tshogs skad snyan par sgrogs pa/ bya dang gcan gzan glog ltar 'khyug cing/ ri dwags mang pos sprin ltar 'khrigs pa/ ri rgyäl de yi rtse mor 'ja' 'od sna lnga 'i gur gyi nang du rin po che las grub pa 'i gzhäl yas khang mdzes zhing rgyan sna tshogs kyi brgyan pa 'i dbus su rin po che sna lnga 'i khri steng du/ lha chen hang ka 'i rgyäl po sku mdor¹²⁵ dkar la 'od zer 'phro ba/ zhi zhing 'dzum la dgyes pa 'i spyän gyis zgigs pa/ zhal gcig phyag gnyis (2v) kyi g.yas gser gyi rdo rje dang/ g.yon nor bu gang ba 'i gzhong pa snams pa/ sku la dar dkar gyi na bza' lhab lhub tu gsol ba/ dbu la rin po che 'i rtse phran gyi brag¹²⁶ zhwa dang rin po che 'i rgyan sna tshogs pas spras pa/ zhabs la sag lham gsol zhing rgyäl po rol pa 'i tshul gyis bzhugs pa/ 'khor du lha phran mang pos bskor ba/ de 'i g.yon du yum chen lha mo sku mdog sngo bsangs/ zhal gcig phyag gnyis kyi g.yas me long dang/ g.yon yid bzhin nor bu bsnam pa/ sku la dar sna tshogs kyi na bza' dang rin po che 'i brgyan gyis spras shing dgyes pa 'i tshul gyis klu phran stong gis bskor nas bzhugs pa/ de dag gi shar du zhi ba 'i lha chen sku

¹²⁰ Nem jól olvasható, lehet BAM vagy dang is.

¹²¹ ri phran] em. phrang.

¹²² spangs] em. ne spang.

¹²³ rang] em. dang.

¹²⁴ bkram] em. bkra.

¹²⁵ sku mdor] em. sku mdog.

¹²⁶ brag] em. brog.

mdog dkar po/ zhal gcig phyag gnyis kyi g.yas rdo rje dang/ g.yon zhags pa 'dzin pa/ sku la dar dkar¹²⁷ gyi na bza' dang dbu la gser gyi rdo rje rtse lngas mtshan pa'i wa nag sog zhwa gsol pa/ stag ral zgig shubs dang bcas pa'i mda' gzhu sked nas bcings pa/ sga srab dang bcas pa'i rta dkar po la chibs cing lha dang lha mos bskor nas khyung dang bya rgod pho nyar (3r) 'gyed pa/ lhor rgyas pa'i lha chen gser gyi rgyal po sku mdog gser gtso ma lta bu zhal gcig phyag gnyis kyi g.yas rin po che 'bar ba dang/ g.yon dngul gzhong nor bus bkang ba dku la brten nas 'dzin pa/ dbu la rin po che'i brag¹²⁸ zhwa dang sku la gos kyi slag pa gsol zhing rin po ches spras pa gser gyi sga rags can/ zhabs la sag lham yu ring gsol ba/ zhabs ni rol pa'i tshul gyis rta mchog ngang dkar la chibs cing rmu dang gnod spyin gyis bskor nas srin bya 'ug pa pho nyar 'gyed pa/ nub tu dbang gi lha chen sku mdog dmar po/ zhal gcig phyag gnyis kyi g.yas lcags kyu dang/ g.yon zhags pa bsnams pa/ smin ma dang sma ra ring du 'phyar zhing khro 'dzum spyan ni phur tshugs su gzigs pa/ dbu la byan zhu dang sku la byan thul brjid chags gsol zhing rta dmar po la chibs cing btsang¹²⁹ dmar 'bum gyis bskor nas khwa dang byan glag¹³⁰ pho nyar 'gyed pa/ byang du drag po'i lha chen sku mdog mig sman ltar nag la/ zhal gcig phyag gnyis pa g.yas mdung dang dgra sta/ g.yon mda' gzhu 'dzin pa/ spyan mi sdang (3v) mig g.yo zhing smin ma dang sma ra me ltar 'bar ba/ zhal ni OM gtsags mche ba 'phyar ba/ dbu la rin po che'i rmog zhwa rnga dar gyi cod pan can dang/ sku la gos kyi khu yag gsol zhing bdud rta nag po la chibs cing bdur¹³¹ dmag pos bskor nas bya rog dang gcan gzan pho nyar 'gyed pa/ 'tshams¹³² bzhir lha yi sman btsun rgyal mo bzhi sku mdog dkar ser dmar dang dkar la dmar pa'i mdangs chags pa 'dzum zhin¹³³ sgeg pa'i zha (?) nyams dang ldan pa/ sku la bkra ba'i za 'og gsol ba/ phyag na mda' dar me long nor gzhong mdung 'khor dang lcags kyu bsnams shing rin po che rgyan sna tshogs kyis sku la brgyan pa/ la la g.yu 'brug dang chu rta/ la la sha rkyang dang dre'u chibs pa/ 'khor du 'klu¹³⁴ dang sman mos bskor nas bzhugs pa/ de rnams kyi mdun du sku mkhar nar shed na lha brtsan chen po mthu stobs dbang phyug sku mdog dmar ser ba'i mdangs can/ phyag na mdung dang mda' gzhu bsnams shing rta nag rting dkar la chibs nas mkha' 'gro lha sman la sogs pa'i mched lcam dpon g.yog 'khor dpag tu med pas bskor ba'o/ de dag (4r) gi mtha' bskor du nang gi blon po bgyar¹³⁵/ phyi'i blon po stong la sogs pa'i lha srin sde brgyad kyi dmag tshogs dpag tu med pas bskor ba

¹²⁷ dar dkar] em. dar dkar.

¹²⁸ brag] em. brog.

¹²⁹ btsang] em. btsan.

¹³⁰ byan glag] em. bya glag.

¹³¹ bdur] em. bdud.

¹³² 'tshams] em. mtshams.

¹³³ zhin] em. zhing?

¹³⁴ 'klu] em. klu.

¹³⁵ bgyar] em. brgyar.

III. Širēt lam Gončigjancan (1858–1937), Öwörxangai megye, Erdene jū kolostor¹³⁶

(3r) ... stong pa'i ngang las rang gi mdun du ri yi rgyal por ri phran¹³⁷ mang pos (3v) mtha' nas skyob cing ne spang me tog rtsi shing nags tshal la sogs pa du mas brgyan cing/ ri dang chu phran dang chu klung dal gyis 'bab pa/ mtsho dang rdzing bu rnam par bkra ba la/ chu bya sna tshogs skad snyan par sgrogs pa/ bya dang gcan gzan glog ltar 'khyug cing/ ri dvags mang po sprin ltar 'khrigs pa/ ri rgyal de yi rtse mor 'ja' 'od sna lnga'i gur gyi nang du rin po che las grub pa'i gzhal yas khang mdzes zhing rgyan sna tshogs kyis brgyan pa'i dbus su rin po che sna lnga'i khri'i steng du/ lha chen hang kas rgyal po sku mdog dkar la 'od zer (4r) 'phro ba/ zhi zhing 'dzum la dgyes pa'i spyang gyis gzigs pa/ thugs kar ston pa thub pa'i dbang po gsal zhing rdzogs pa/ phyag g.yas dam chos po ti bsnams pa/ g.yon pa'i mthil na khye'u me tog dkar po 'dzin pa pang nas bzhaq pa/ sku la dar dkar gyi na bza' lhab lhub tu gsol ba/ dbu la rin po che'i rtse phran gyi brog zhwa dang rin po che'i rgyan sna tshogs kyis spras pa/ zhabs la sag lham gsol zhing rgyal po rol pa'i tshul gyis bzhugs pa/ 'khor du lha phran mang pos bskor (4v) ba/ de'i mtha' skor du lhan skyes yum chen/ las bzhi'i lha chen/ sman btsun rgyal mo rnam bzhi/ lha btsan mthu stobs dbang phyug/ phyi nang blon po/ sras dang sras mo/ spun dang mched ltam¹³⁸/ nor bsrung gter bdag phyug bdag/ las mkhan pho nya/ sprul ba yang sprul bsam gyis mi khyab pas bskor ba/ de dag gi g.yas su pa yan tsur hi'i gnas bdag 'khor bcas g.yon du so ko thu'i yul lha 'khor bcas/ mdun du or hang chu klung la gnas pa'i klu chen po brgyad phyag gnyis thal mo spyar ba'i (5r) bar na yid bzhin gyi nor bu bsnams pa las rin po che'i char 'bebs pa/ 'khor tu¹³⁹ klu phran mang pos bskor pa/ gzhan yang yul phyogs 'di'i ri klung nags tshal sogs la gnas pa'i lha klu gzhi bdag gnyan po'i tshogs kyis yongs su bskor nas bzhugs pa'i gtso 'khor thams cad ... (19r) lha chen hang ka'i rgyal po'i gtor chog 'phrin las myur grub kyi rten bskyed skabs/ spro (?) na/ de dag gi g.yas su pa yan tsur hi'i gnas bdag chen po sku mdog dmar nag gzi mdangs che ba cung zad khros pa'i nyams can/ zhal gcig phyag gnyis pa/ phyag g.yas na rlung rta'i dar chen lhab lhub tu g.yo ba 'dzin cing/ g.yon pas 'dod dgu'i gter gyis yongs su gang ba'i rin po che'i bum bzang bsnams pa/ sku la dar gyi na bza' dang dbul gser gyi rdo rjes mtshan pa'i wa nag sog zhwa gsol zhing zhabs la sag lham gsol ba/ g.yang rdzas nor bsdud (?) sha ba yu mo la chibs shing 'khor mthu stobs rdzu 'phrul dang ldan pa dpag tu med pas bskor ba/ g.yon tu¹⁴⁰ so ko bu'i yul lha chen po sku mdog dkar la (19v) ser ba'i mdangs chags pa shin tu dbyes pa'i nyams can/ zhal gcig phyag

¹³⁶ *Lha chen hang ka'i rgyal po'i gtor chog 'phrin las myur grub zhes bya ba.* Damdinszüren Házi Múzeum, TH-25. 1273, fanyomat, ff. 1r–17v.

¹³⁷ *phran]* em. *phrangs.*

¹³⁸ *ltam]* em. *lcam.*

¹³⁹ *'khor tu]* em. *'khor du.*

¹⁴⁰ *g.yon tu]* em. *g.yon du.*

gnyis kyi g.yas dgos 'dod thams cad 'byung ba'i dpag bsam gyi shing dang/ g.yon yid bzhin gyi nor bu bsams pas 'dod dgu'i char 'bebs pa/ dbu la rin po che'i brog zhwa dang sku la lha rdzas dar gyi na bza' gsol zhing gser gyi ska rabs can/ rin po che'i rgyan dpag tu med pas spras pa/ zhabs la sag lham gsol zhing rol pa'i tshul kyis rta mchog ljang khu rin po che'i sga srab la sogs pa'i chas kyis brgyan pa la 'chibs pa/ sku las sprul pa yang sprul bsam gyis mi khyab pa spros te yul gyi bde skyid rgyas par mdzad cing/ 'phrin las rnam bzhi sprul ba la thogs pa med cing rnam mang yon tan mnga' ba'i 'khor tshogs rgya mtsho'i (20r) dbus na 'od dang gzi brjid mchog tu 'bar ba'i bzhin bzhugs pa'o/ ces bcug go/ tshul 'di yang lha bzo pa skal bzang rdo rjes bskul ba ltar gong bstun tu bkod pa dge legs 'phel/

VII. Pancshen láma, Palden Tenpai Nyima (1782–1853), Öwörxangai megye, Arwain xürē kolostor¹⁴¹

(950) ... stong pa'i ngang las rang gi mdun du rin po che sna bzhi'i rang bzhin las grub pa'i ri rab lhun po gru bzhi pa gser ri dang rol mtsho bdun bdun gyis bskor ba'i steng du/ rtsi shing dang nags tshal me tog la sogs pa du mas brgyan cing/ phyogs bcur mu tig zho blugs¹⁴² lta bu'i nyal 'gro'i rgyun dkar zhing dwangs pa dal gyis (951) 'bab pa/ 'dab chags sna tshogs pa gshog 'gyur ston cing sgra skad snyan pa 'byin pa/ ri dwags mang po bag phebs su rgyu ba'i dbus su 'ja' 'od sna lnga'i gur gyi nang du shel dkar las grub pa'i khang pa brtsegs pa/ g.yu'i kha bad dang gser gyi mda' yab dang ldan pa/ nyi zla'i 'od dang mnyam pa'i 'od zer phyogs bcur 'phro ba'i nang du rin po che sna tshogs las grub pa'i khri'i steng du HŪM dkar po las gser gyi rdo rje rtse lnga pa lte ba las HŪM gis mtshan pa de las 'od zer 'phros/ khams gsum thams cad dbang du bsdus/ gdug pa can thams cad tshar bcad tshur 'dus yongs gyur pa las/ lha mchog khang gas chen po sku mdog gangs kyi ri bo la nyi ma shar ba ltar dkar zhing/ zhi zhing 'dzum la dgyes pa'i spyang gyis gzigs pa/ zhal gcig phyag gnyis kyi g.yas pas gser gyi rdo rje rtse lnga pa 'phyar stabs su 'dzin cing/ g.yon nor gyi gzhong pa dkur brten te (952) 'dzin pa/ rin po che'i rgyan brgyad kyis brgyan cing lha rdzas kyi na bza' lhab lhuh tu gsol ba/ khyung dang bya rgod pho nyar 'gyed pa/ de'i g.yas su sna tshogs padma dang nyi ma'i gdan la rgyas pa'i lha chen gser gyi rgyal po sku mdog gser btso ma lta bu/ phyag g.yas rin po che 'bar ba bsams shing g.yon dngul gyi gzhong pa nor bus gang ba dku la brten pa/ rin po che'i rgyan brgyad kyis brgyan cing dar gyi sham thabs la gser gyi ske rags bcings pa/ rta mchog ngang pa chas kyis brgyan pa'i steng du rgyal po rol pa'i stabs gyis bzhugs pa/ 'khor dmu dang gnod sbyin du mas bskor ba srin bya 'ug pa pho nyar 'gyed pa/ g.yon du dbang gi lha chen khang kas sku mdog padma rāga ltar

¹⁴¹ BsTan pa'i nyi ma: „gZhi bdag khang ka'i rgyal po'i bskang gso cha lag tshang ba (gzhi bdag).”

¹⁴² blugs] em. blug.

dmar ba khro 'dzum sgeg pa' i nyams can/ spyán phur tshugs su gzigs pa bse khrab dang bse smog gyon pa/ phyag g.yas rdo rje lcags kyu 'phyar zhing g.yon dgra bgegs 'ching ba' i zhags pa bsnams pa/ rta dmar glog ltar 'khyug pa' i steng du rab tu brjid pa' i tshul gyis 'gyings pa khra dang bya glag pho nyar 'gyed pa/ de' i mdun du pad nyi' i gdan la bdud rta nag po drag po' i chas kyis brgyan pa' i steng du lha chen khang kas drag po sku mdog mig sman ltar gnag pa/ sdang (953) mig g.yo zhing smin ma dang sma ra dang dbu skra kham ser gyen du brdzes pa/ ya sos ma mchu mnan pa/ dur khrod kyi chas rnams kyis brgyan pa/ phyag bzhi' i g.yas gnyis na mdung dang dgra sta/ g.yon gnyis na mda' gzhu dang zhags pa 'dzin pa/ stag ral g.yas dang zsig shubs g.yon du 'chang pa/ mtshams bzhir yum chen lha mo bzhi/ de dag gi 'khor du sman btsun rgyal mo bzhi/ gzhan yang nang blon brgya dang phyi blon stong la sogs pa lha srin sde brgyad kyi dmag tshogs dpag tu med pas bskor ba' i gtso 'khor thams cad

Regjensewjiddorj szerzetes (XVIII. század), Arxangai megye (?)¹⁴³

stong pa' i ngang las rang gi mdun du BHRUM las rin po che' i gzhal med khang gru bzhi sgo bzhi pa/ shel Vaidūrya Padmarāga gser las byas pa' i rtse mor bsam 'phel dbang rgyal nor bu rin po che' i tog gis spras pa la sogs pa' i rin chen sna tshogs las grub pa' i gzhal yas khang yangs shing rgya che ba/ de' i dbus su rin po che khri phun sum tshogs pa' i steng du Indranīla' i mdog (2v) ltar sngon po rta' i rgyal po sprin gyis shugs can lha' i rin chen las grub pa' i rta' i chas rnams kyis brgyan pa' i steng du HAM yig sngon po de las 'od zer 'phros/ 'phrin las rnam bzhi thogs pa med par 'grub/ ji ltar 'dod pa' i don thams cad dbang du bsdu/ de la thim pa yongs su gyur pa las/ chos skyong chen po dpal hangkā rgyal po sku mdog Vaidūrya lhun po la nyi ma bye ba' i mdangs kyis 'khyud pa lta bu' i gzi brjid can/ zhal gcig phyag gnyis pa/ phyag g.yas kyis yid bzhin gyi nor bu rin po che nam mkha' i dbyings su bsnams pa/ g.yon pas rin chen zhags pa rtsa¹⁴⁴ Kuśa dang bcas pa bsnams pa/ lha' i rin po che' i rgyan gyis brgyan pa/ sku la mu men gyi khrab rma bya mjing snol dang chu srin gyi khas mdzes pa dang dar gyi ral dgu dkar po dang/ zhabs la sag lham dang/ dbu la gser gyi rmog gzhu¹⁴⁵ dar gyi cod paṅ gsol ba/ gar dgu' i nyams can/ spyán gsum gyi¹⁴⁶ yid bsrubs (?)¹⁴⁷ pa rnams bdag po dang bcas par phur tshugs kyis gzigs pas ye shes kyi me rlung 'tshub ma' i dbus na bzhugs pa' o/ de' i g.yon du zas nor ster ba' i yum chen si mā li ma/ sku mdog dkar po zhi zhing 'dzum pa' i nyams can/ zhal gcig phyag gnyis kyis dngos grub 'gugs pa' i lcags kyu dang zhags

¹⁴³ “Chos skyong chen po hang ka' i rgyal po 'khor lo bcas kyi gsol mchod dgos 'dod kun 'byung dpag bsam 'khri shing.” gSang ba' i bdag po dpal phyag na rdo rje bskang bshags bstod bskul dang bcas pa sogs, 235–262.

¹⁴⁴ rtsa] em. rtswa.

¹⁴⁵ gzhu] em. zhwa?

¹⁴⁶ gyi] em. gyis.

¹⁴⁷ bsrubs] em. srub.

pa 'dzin pa/ lha rdzas kyi na bza' dang rin po che'i rgyan gyis spras pas ri dwags sha ba nag po lo chibs pa/ yab kyi sna 'dren kha lo bsgyur pa sras kyi thu bo thog gi shugs can gyi sku mdog smug nag bse khrab rmog gsol ba/ rkang thang phyag gnyis dgra sta dang zhags pa 'dzin pa/ khro bo nyams dang ldan (3v) pa'o/ gtso bo yab yum gnyis kyi shar du sras mchog dpa' bo stobs ldan dkar pos tshe bum dang mdung dmar 'dzin pa stag la chibs pa/ sras mo dbugs 'byin ma dkar mos bsil g.yab dang padma 'dzin pa/ lhor sras mchog glog gi 'phreng ser po rgyal mtshan dang rin po che 'dzin pa sengge la chibs pa/ sras mos dbyig 'phreng ma ser mo 'phreng ba dang sprul¹⁴⁸ zhags 'dzin pa/ nub tu sras mchog 'jig rten dbang dmar po lcags kyu dang zhags pa 'dzin pa/ khyung chen la chibs pa/ sras mo padma rol me long dang ku sha¹⁴⁹ 'dzin pa/ byang du mthong ba don ljang khu ral gri dang rtse gsum 'dzin pa 'brug la chibs pa/ sras mo 'phrin las ma sngo nag dung dkar dang ba dan 'phyar ba'o/ de rnams kyi phyogs bzhir nī lam̄ ta dkar po/ wa ti ser po/ ro hi dmar po/ bla ma la nag (4r) po dang/ 'tshams¹⁵⁰ bzhir ũ la ka sna tshogs mdog can/ sha ru ka 'phel grib sna tshogs gzugs can/ til brdungs/brtungs khrag gi mdog can/ gnas sa dbang mig sman gyi mdog can ti (?) legs nyes dang bden rdzun gnyis byed pa'i blon po chen po brgyad kyis 'jigs pa'i cha byad sna shogs can/ 'bar ba'i mtshon cha sna tshogs 'dzin pas bstan 'gro'i dgra bgegs skad cig gis thal par¹⁵¹ brlag pa'o/ de rnams kyi phyi rol tu sog yul gyi gnam nas 'khod pa'i lha klu la sogs pa'i sde brgyad 'byung po rang la stongs grogs byed pa dang chos rigs brgyud pa'i lha dang/ yul lha gzhi bdag rnams 'khor bcas kyis gdan khri zhon pa rnams kyi steng du rang la shin tu dgyes pa'i tshul gyis bzhugs par gyur/

¹⁴⁸ sprul] em. sbrul.

¹⁴⁹ ku sha, szkr. kuśa.

¹⁵⁰ 'tshams] em. mtshams.

¹⁵¹ thal par] em. 'thal bar.